

**UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA**

Katedra křesťanské sociální práce

Kamila Drtilová

Příčiny bezdomovectví mladých lidí

Vedoucí práce: Mgr. Jana Paloušková

2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne:

.....

Kamila Drtilová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce Mgr. Janě Palouškové za odborné vedení a za cenné připomínky, které mi při psaní práce poskytla. Dále bych také ráda poděkovala středisku Samaritán pro lidi bez domova, za možnost realizovat rozhovory s jejich klienty a pracovníkům zmíněného střediska za veškerou pomoc, díky které mohla práce vzniknout. Obrovský dík patří také všem respondentům, kteří se podíleli na výzkumu, za jejich vstřícnost a ochotu a v neposlední řadě bych ráda poděkovala své rodině, kamarádům a příteli za jejich emoční podporu a pevné nervy během tvorby této práce.

Obsah

Úvod.....	7
1. TEORETICKÁ ČÁST	9
1.1 Kdo je bezdomovec?	9
1.1.1 Pozitivní a negativní stránky života na ulici	12
1.2 Typologie bezdomovectví	13
1.2.1 Typologie bezdomovectví dle Hradeckých	13
1.2.2 Typologie bezdomovectví dle Janebové	14
1.2.3 Typologie ETHOS	15
1.3 Příčiny bezdomovectví	16
1.3.1 Osoby ohrožené bezdomovectvím	16
1.3.2 Příčiny bezdomovectví	17
1.4 Sociální služby pro osoby bez domova	19
1.4.1 Služby pro bezdomovce v Olomouci	20
1.5 Právní úprava bezdomovectví v České republice	22
1.6 Bezdomovectví mladých osob do 26. let	24
1.6.1 Příčiny bezdomovectví mladých	25
2. Metodologie empirické části	33
2.1 Cíl výzkumu	33
2.2 Metodologie kvalitativního výzkumu	34
2.3 Charakteristika výzkumného vzorku	35
2.4 Průběh výzkumu	36
3. Empirická část	38
3.1 Analýza dat	38
3.1.1 Životní příběhy	38
3.1.2 Dětství a dospívání mladých bezdomovců	41
3.1.3 Příčiny bezdomovectví	46

3.1.4 Co bude dál?	50
Diskuze	52
Závěr	53
Seznam zkratek	56
Seznam použitých zdrojů.....	57

Úvod

"Všichni lidé musí mít místnost, aby si uvědomili sami sebe svobodně jako lidské bytosti, aby si vytvořili svoji vlastní identitu. Tím, že je člověk zbaven domova ve všech jeho aspektech, tím je člověk deprivován, je deprivována jeho lidskost." (Václav Havel)

Fenomén bezdomovectví je globálním problémem dnešní doby. S bezdomovci se setkáváme téměř „na každém rohu“, ale většina z nás o nich ví pouze to, že přespávají na lavičkách v parcích, na nádražích či pod mosty, vypadají zanedbaně, mají problém s alkoholem a obtěžují kolemjdoucí. Kdo z nás se ale v situaci, kdy se setká s osobou bez domova, zamyslí nad tím, co mohlo být příčinou jeho bezdomovectví? Kdo z nás osobu na ulici automaticky nezařadí do kategorie těch, kteří si za svůj život mohou sami, aniž by hlouběji poznal jeho životní příběh?

Ve své práci bych se ráda blíže zaměřila na příčiny bezdomovectví mladých lidí, a to hned z několika důvodů. Bezdomovectví je v dnešní době velice důležitou otázkou. Neustále přibývá počet osob, které se ocitají bez střechy nad hlavou. Mladí bezdomovci tvoří, dle mého názoru, velmi specifickou skupinu bezdomovecké populace a jejich počet také neustále narůstá. Dalším důvodem je fakt, že je potřeba věnovat této části populace zvýšenou pozornost. Správným řešením bezdomovectví mladých osob lze totiž předejít bezdomovectví dlouhotrvajícímu. Neposledním důvodem je můj zájem o tuto cílovou skupinu. Práce s lidmi, kteří se potýkají s bezdomovectvím, mě velice zaujala a ovlivnila. Myslím si, že je velice důležité, aby se informace o bezdomoveckém fenoménu dostaly mezi širší veřejnost. To by mohlo pomoci pozměnit názor společnosti na osoby, které se ocitly ve svízelné životní situaci a pomoci jí zbavit se negativních předsudků, kterými, podle mého názoru, trpí velké procento osob. Práce má tedy také přinést více informací lidem, kteří nemají možnost setkat se s osobami bez domova a pomoci jim pochopit, že bezdomovectví tedy nemusí vzniknout jen vinou člověka žijícího na ulici.

Cílem této práce je zjistit, skrze konkrétní životní příběhy, hlavní determinanty vedoucí k bezdomovectví mladých osob do 26 let. Cíl se pokusím naplnit realizováním kvalitativního výzkumu. Bakalářskou práci jsem rozdělila na tři části, a to část teoretickou, metodologickou a empirickou. V části teoretické se zabývám

především základními pojmy, které s daným tématem přímo souvisí: např. kdo je bezdomovec. Popíši také nejvýznamnější typologie bezdomovectví, se kterými se v dnešní době můžeme setkat. V teoretické části také zmíním nejčastější příčiny vedoucí k životu na ulici a sociální instituce poskytující sociální služby dané cílové skupině. Na závěr také nastíním legislativu, která se bezdomovectví dotýká. V teoretické části se také detailněji zaměřím na bezdomovectví mladých osob do 26 let, kterému je bakalářská práce věnována. V části druhé se věnuji metodologii empirického šetření. Blíže definuji výzkumný cíl společně s dílčími otázkami, posléze popíši metodologii, kterou jsem zvolila. Následuje charakteristika výzkumné skupiny, neboli seznámení s respondenty. Je zde také popsán průběh výzkumu. Následuje výzkumné šetření, pro jehož účely jsem si zvolila kvalitativní výzkum. Pomoci rozhovorů s mladými bezdomovci ve věku do 26 let se pokusím odhalit příčiny jejich bezdomovectví s ohledem na jejich situaci před odchodem na ulici a pokusím se najít nějaké souvislosti mezi jejich dřívějším životem a životem na ulici.

1. TEORETICKÁ ČÁST

Pro porozumění problematice bezdomovectví mladých osob je nutné nejdříve věnovat pozornost danému fenoménu obecně. V úvodní kapitole bakalářské práce zmíním základní pojmy, které s bezdomovectvím souvisí. Nejdříve se pokusím bezdomovectví definovat, následně uvedu, s jakými formami bezdomovectví se můžeme v České republice setkat a jaké jsou jeho hlavní příčiny. Zmíním se také o sociálních sužbách pro osoby bez domova a legislativě dotýkající se této problematiky. V neposlední řadě věnuji pozornost samotnému bezdomovectví mladých osob, na které je práce zaměřena.

1.1 Kdo je bezdomovec?

Bezdomovectví, které ovlivňuje všechny dimenze lidského života, je v dnešní době výrazným společenským problémem. Pojmy bezdomovectví či bezdomovec se začaly vyskytovat a vstupovat do povědomí občanů počátkem 90. let 20. století. Aby bylo možné proniknout více do hloubky do bezdomoveckého fenoménu, je velice důležité definovat základní pojmy související s bezdomoveckou problematikou, definovat. Problémem ovšem zůstává skutečnost, že i když bezdomovectví prochází vývojem již řadu let, je stále obtížné jednotně určit, koho lze označit za bezdomovce, co je pro takovou osobu specifické a čím se vyznačuje.

Bezdomovectví je extrémní projev sociální nerovnosti. Bezdomovectví (též je používán pojem bezdomovství) je globálním a komplexním problémem, s nímž se musí potýkat každá země světa. „V rozvojových zemích se týká dokonce většiny obyvatel.“ (Marek, Strnad Hotovcová, 2012, s. 12) Jedná se o podobu extrémní sociální exkluze.

Česká společnost se setkává s bezdomovectvím od roku 1989 (v latentní podobě se vyskytovalo již mnohem dříve), kdy se začal po pádu socialismu daný fenomén rozšiřovat a počet osob bez domova začal rapidně stoupat.

Štěchová, Luptáková Kopoldová (2008 s. 4) označují za nejzásadnější příčiny toho, proč se bezdomovectví začalo rozšiřovat právě v téhle etapě vývoje naší

republiky, následující skutečnosti: dekriminalizace trestného činu příživnictví¹, zahraniční migrace, amnestie vězňů² a privatizace³.

Mnozí z nás se mohou domnívat, že je vymezení pojmu bezdomovectví je snadným úkolem, opak je však pravdou. Fitzpartrick, Kemp a Klinger (2004, s. 15) upozorňují na fakt, že ani v současnosti neexistuje žádná jednoduchá definice bezdomovectví, jež by byla obecně přijímaná.

Jednu z mnoha definicí uvádí Psychologický slovník (Hartl - Hartlová, 2000, s. 73): „*Bezdomovectví je situace, kdy osoba, která nemá bydliště, přespává v parcích, pod mosty, v kanalizaci, nepoužívaných vagónech, v provizorních lepenkových krabicích, apod.*“ Tato definice se mi zdá ovšem velice zobecňující, protože podle ní jsou k bezdomovcům řazeny pouze ty osoby, které tvoří jen „špičku bezdomovecké populace“. Přesnější se mi zdají např. následující definice:

Vágnerová a kol. (2013, s. 9) definují bezdomovectví jako komplexní sociální selhání, které se projevuje neschopností akceptovat a zvládat běžné společenské požadavky. Obvykle souvisí s mnoha problémy, jež jsou podmíněny interakcí znevýhodňujících dispozic a nepříznivé životní zkušenosti, resp. kumulací subjektivně těžko zvládnutelných zátěží.

Další definici nabízí Barták (2004, s. 5), který uvádí, že potřeby bydlení u bezdomovecké populace nejsou uspokojovány adekvátním způsobem. Nejužší definice považuje za osoby bez domova ty, které nemají střechu nad hlavou, podle širší definice jsou za bezdomovce označovány i ty osoby, které žijí v různých ubytovnách a zařízeních azylového charakteru. Nejširší definice zahrnuje i ty, jejichž bydlení je nejisté.

Federace FEANTSA⁴, jenž vytvořila evropskou typologii ETHOS⁵, popisuje bezdomovectví jako absenci vlastního, přiměřeného a trvalého bydlení.

Mnohočetnost pojetí bezdomovectví poukazuje na skutečnost, že lze danou problematiku chápat několika způsoby. Záleží na každém z nás, jak bude na osoby bez domova nahlížet a jaký postoj k bezdomovectví zaujme, ale je důležité si uvědomit

---

¹Nepracující člověk či ten, který se nezdržoval v místě trvalého bydliště, byl trestně stíhán za příživnictví, či byl umístěn do psychiatrické léčebny nebo jiného zařízení.

²Amnestie vyhlášená tehdejší prezidentem Václavem Havlem se týkala cca. 16 000 osob, které si ze dne na den musely přizpůsobit novým podmínkám.

³Rušily se velké podniky, zavíraly se ubytovny a osoby, které zde žily (jednalo se zejména o muže) přišly o práci i o bydlení.

⁴Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci, vznikla v r. 1989 v Bruselu. Patří mezi nejvýznamnější organizace pracující s danou cílovou skupinou.

⁵Typologie ETHOS je zmíněna v kapitole 1. 2. 3.

fakt, na kterém se, na rozdíl od definice bezdomovectví autoři věnující se dané problematice, shodují: bezdomovectví je jen málokdy volbou člověka, který se ocitl na ulici. Dle mého názoru je velice důležité si v první řadě uvědomit, že i lidi bez domova jsou stejní jako my ostatní, že mají stejná práva, touhy, potřeby, city, atd. Spousta osob na tuto skutečnost zapomíná a přistupuje k těmto lidem jako by byli méněcenní, nepotřební, ba dokonce i na obtíž. To může mít spoustu negativních důsledků- bezdomovci mohou ztrácet svoji důstojnost, podceňovat se, mít strach z lidí, atd.

Kdo je tedy bezdomovec? Mnoho osob, se kterými jsem o dané problematice hovořila, si bezdomovce představuje jako otrhaného, špinavého a nevonícího člověka. Ale realita může být mnohdy úplně jinde. Velice zjednodušeně zle říci, že bezdomovec je osoba, která je bez domova, jelikož není schopna zvládat požadavky, které na ni klade společnost. Stát se bezdomovcem je opravdu snadné. Jeden den může mít člověk střechu nad hlavou, šťastný život a spokojenou rodinu. Ale druhý den může o všechno přijít a ocitnout se na ulici. Bezdomovecká populace představuje velice různorodou skupinu lidí. Mezi osobami žijícími na ulici se můžeme setkat s jedinci velice inteligentními stejně tak jako s těmi, které se musí potýkat s určitým druhem handicapu. S osobami, jež nikdy nepoznaly jaké to je mít rodinu, ale i s těmi, kterým by mohli ostatní jejich zázemí závidět. Můžeme dokonce narazit i na bezdomovce, kteří mají hned několik akademických titulů⁶, takže představa některých osob, že se na ulici nemohou dostat, mají-li vystudovanou vysokou školu, je mylná.

Průdková a Novotný (2008, s. 8) označují za bezdomovce osobu, která je z různých důvodů postihnuta ztrátou bydlení a vyloučení ze společnosti. Tato skupina zahrnuje i osoby, které jsou ztrátou ohroženy, žijí v neadekvátních bytových podmínkách, či ve veřejných prostorech.

V periodiku Sociální práce Antonín Plachý popisuje osobu bez domova následující definicí: „*Velmi často se jedná o lidi, kteří se v určité chvíli dostali na životní křižovatku tak, jak je to u většiny z nás. Ale v této chvíli neměli blízko sebe rodinu, přátele, společnost anebo nechtěli slyšet názory druhých a vydali se na cestu, která vypadala zdánlivě pohodlná, ale nakonec je přivedla na ulici.*“ (Plachý, 2010, s. 4)

---

⁶ Podle Českého statistického úřadu se v současnosti nachází mezi bezdomovci přibližně 1237 osob s magisterským vzděláním, 37 se vzděláním bakalářským, 13 osob s doktorským vzděláním.

Méně stigmatizující než pojem „*bezdomovec*“ je např. označení „*osoba bez přístřeší*“⁷ či „*člověk bez domova*“ Hradecký (2007 s. 28) však upozorňuje na to, že se bez pojmu *bezdomovec* neobejdeme, i když ho lze vnímat jako stigmatizující a vylučující. Jeho významnou výhodou je však to, že se jedná o pojem jednoslovný, který se váže na označení společenského jevu označovaného jako *bezdomovectví*.

1.1.1 Pozitivní a negativní stránky života na ulici

Ač se může zdát, že život na ulici nemůže být v žádném ohledu pozitivní, opak je pravdou. Vágnerová a kol. (2013, s. 94–103) uvádí ve své publikaci negativní, ale i pozitivní stránky života mladých osob bez střechy nad hlavou.

V momentě, kdy se člověk dostane na ulici, se pro něho změní téměř vše. V první řadě se musí naučit, jak zde přežít, zvládat strach z ohrožení, okradení, naučit se také např. rozpoznat momenty kdy je v nebezpečí. Mladí *bezdomovci* uvádějí jako nejčastější negativa života na ulici okradení, fyzické či sexuální násilí, špatné vztahy s lidmi, zimu a špínu a pocit dezorientace a vyloučenosti.

Šupková (2007, s. 26) zmiňuje, že negativní stránkou může být např. zhoršená udržitelnost zdravotního stavu, která je způsobena jen příležitostným uspokojováním biologických potřeb *bezdomovců*. Uvádí také, že mezi nejčastější choroby vyskytující se mezi osobami bez domova patří následující nemoci: onemocnění dýchací soustavy, kůže a podkožního vaziva, oběhové soustavy, svalové a kostní soustavy, poranění, otravy atp., infekční a parazitní nemoci, nemoci trávicí soustavy a jiné.

I přes skutečnost, že je pro většinu z nás život na ulici něčím, čemu by se chtěli vyhnout, existují určité oblasti, které osoby bez domova považují za pozitivní. Za nejčastější pozitiva jsou označovány následující skutečnosti: člověk se něčemu naučí, je odolnější a umí se o sebe postarat, má svobodu, volnost, může si dělat, co chce a nikdo mu nerozkazuje a také bezproblémové přijetí ostatními *bezdomovci*, ochota sdílet jídlo, nocleh, drogy, atd.

---

⁷ Pojem *osoba bez přístřeší* je používán v Zákoně o sociálních službách 108/2006 Sb., chybí zde však definice toho, koho za ni lze považovat a koho nikoli.

1.2 Typologie bezdomovectví

Nyní se budu věnovat typologii bezdomovectví. Osoby, které spadají do bezdomovecké populace, lze rozdělit do určitých kategorií. Jejich definování je velice důležité pro důkladnější pochopení daného fenoménu.

1.2.1 Typologie bezdomovectví dle Hradeckých

V dnešní době se nejčastěji setkáváme s hojně užívanou typologií dle Hradeckých (1996, s. 36), podle níž lze osoby spadající do bezdomovecké populace rozdělit do následujících tří kategorií:

- **Zjevné bezdomovectví**
- **Skryté bezdomovectví**
- **Potenciální bezdomovectví**

Osoby bez přístřeší, které nejčastěji potkáváme na ulici, patří do skupiny **zjevného bezdomovectví**. Jedná se o nejviditelnější, ale zároveň nejredukovanější část bezdomovecké populace. Do této skupiny patří osoby žijící na ulicích, na nádražích, osoby vyhledávající ubytování v zimních noclehárnách, v azylových domech. (Hradecký, Hradecká, 1996, s. 28)

Jsou to právě oni, které poznáme na první pohled podle zanedbaného zevnějšku, zápachu, znečištěného oděvu, a podle jejich počínání, např. přehrabování v kontejnerech a popelnicích. Většinou s sebou nosí svá zavazadla - igelitky, ve kterých mají veškerý svůj majetek. (Průdková, Novotný, 2008, s. 13)

Další skupinou jsou **skrytí bezdomovci**. Osoby spadající do této kategorie jsou poměrně špatně sledovatelné, jelikož se neobracejí na úřady, nevyhledávají pomoc sociálních služeb a jiných organizací. Důvodů k tomu mohou mít hned několik - např. žijí v oblasti, kde je nedostatečná nabídka služeb, za své problémy se stydí a snaží se je utajit před společností, nebo mohou mít například špatné zkušenosti s lidmi a z toho důvodu se bojí vyhledat odbornou pomoc. Tyto osoby mají svůj vlastní způsob života. Skrytí bezdomovci chodí převážně čistě oblečení, takže je většinou poměrně složité určit, zdali se jedná o člověka bez domova, či nikoli. Mladí bezdomovci, kterými se

zabývá tato bakalářská práce, spadají ve většině případů také do kategorie skrytých bezdomovců.

Do poslední kategorie **potenciálních bezdomovců** jsou řazeny osoby, které jsou bezdomovectvím ohroženy - mají střechu nad hlavou, ale jejich bydlení je nejisté a mohou o něho ze dne na den přijít. Do kategorie potenciálního bezdomovectví spadají zejména lidé, kteří se potýkají s dluhy, neplatí nájemné, ale také ti, které čekají na propuštění z vězení, ústavů, atd.

Dle Matouška, Koláčkové a Kodymové (2010, s. 316) jsou bezdomovectvím nejvíce ohrožené osoby dlouhodobě nezaměstnané, hendikepované, senioři, lidé adaptovaní na život v institucích, příslušníci etnických menšin⁸ a migranti.

„Tito lidé budí dojem, že mají bydlení, ale ve skutečnosti žijí ve složitých a nepředstavitelně obtížných podmínkách“ (Haasová, 2005, s. 11).

Marek a kol. (2012 s. 14) uvádějí, že zmíněná typologie je výsledkem vztahu bezdomovců k veřejnému prostoru, ve kterém jsou prezentovány viditelné znaky bezdomovectví.

1.2.2 Typologie bezdomovectví dle Janebové

Další členění osob bez domova nabízí Janebová (1999, s. 27-28). Ta rozděluje bezdomovce do následujících kategorií podle stupně integrace do bezdomovecké komunity:

- *nedávno dislokovaní: tzv. „nováčci“*, jedinci, kteří stále sdílejí normy běžné v majoritní společnosti, jelikož nemají tendenci se identifikovat s bezdomoveckou rolí, za bezdomovce se neoznačují. S ostatními lidmi bez domova se nestýkají a nechtějí s nimi mít nic společného. Chtějí se „vymanit ze spárů ulice“ a žít opět běžným životem;
- *izolovaní - nedávno dislokovaní*: osoby, které nemají potřebné zdroje pro návrat k běžnému životu, dostávají se mimo kontrolu sociálních sítí a institucí. Pomalu se vytrácí potřeba dodržovat společenské normy. Ocítají se v izolaci, jelikož se nechtějí stýkat se zbytkem bezdomovecké populace;
- *identifikovaní - izolovaní*: již rezignovali na normy společnosti, jelikož žijí na ulici delší dobu. Stále se ovšem vyhýbají ostatním bezdomovcům;

---

⁸ U nás jsou to zejména Romové

- identifikování - žijící ve skupině: osoby, které se ztotožnily s bezdomoveckou populací a cítí se být její součástí, přijaly její hodnoty

Autorka zmíněné typologie podotýká, že čím více blízkých osob má člověk mezi bezdomovci, tím více je začleňován a začleněn do jejich subkultury. Zmiňuje také, že čím větší je míra začlenění, tím více musí osoba překonat bariér při následném návratu k běžnému způsobu života.

1.2.3 Typologie ETHOS

Jak již bylo zmíněno - typologie dle Hradeckých je značně zjednodušující a troufám si říci, že v dnešní době, vzhledem k neustálému vývoji bezdomoveckého fenoménu, již ne zcela objektivní. Proto se u nás začíná stále častěji užívat typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení ETHOS. Typologii vytvořila v roce 2007 evropská federace FEANTSA, která spolupracuje s organizacemi zabývajícími se bezdomovectvím. Typologie je kompromisem specifík bezdomovectví v jednotlivých evropských státech.

ETHOS vychází z principu, že pojetí domova lze chápat ve třech oblastech a jejich absence může vést k bezdomovectví:

- fyzická oblast- mít přiměřené bydlení, které může osoba a její rodina využívat;
- sociální oblast- mít prostor, kde je člověk v soukromí a má možnost sociálních vztahů;
- právní oblast- mít právní důvod k užívání;

Typologie definuje čtyři formy vyloučení z bydlení:

- **bez střechy** (osoby přespávající v parcích, na nádražích, v neobydlených budovách, atd. Do této kategorie patří i lidé bez domova využívající služeb nocleháren)
- **bez bytu** (jedinci vykonávající trest odnětí svobody, pobývající dlouhodobě v léčebných či sociálních ústavech či azylových domech.
- **nejisté bydlení** (do této kategorie spadají osoby, které využívají bydlení, avšak např. bez nájemních smluv, nebo např. osoby žijící u přátel aj.)

- **nevyhovující bydlení** (skupina zahrnuje osoby žijící v bytech, ve kterých společně s nimi žije větší množství lidí, osoby žijící např. v maringotkách, chatrčích a v ostatních objektech, které nejsou vhodné pro dlouhodobý pobyt.

Typologie ETHOS, jež byla původně evropská, byla pro potřeby České republiky dále rozpracována do 13 operačních kategorií- osoby přežívající venku, v noclehárně, v ubytovnách pro bezdomovce, v bytových zařízeních pro ženy, osoby v ubytovnách pro imigranty, před opuštěním instituce, uživatelé dlouhodobější podpory, osoby žijící v nejistém bydlení, ohrožené vystěhováním, ohrožené domácím násilím, žijící v provizorních a neobvyklých stavbách, v nevhodném bydlení a osoby žijící v přelidněném bytě.

1.3 Příčiny bezdomovectví

S bezdomovstvím je spojována celá řada příčin, které více či méně ovlivňují odchod člověka na ulici. V této kapitole se krom příčin samotných, budu také věnovat charakteristice osob, které jsou bezdomovectvím ohrožené nejvíce.

1.3.1 Osoby ohrožené bezdomovectvím

Dle odhadů se v České republice jedná o více než sto tisíc osob, kterým hrozí ztráta střechy nad hlavou. V širším pojetí je ale bezdomovstvím ohrožen každý z nás. Hradečtí (1996, s. 24) ve své publikaci uvádějí následující kategorie osob, které jsou bezdomovectvím ohroženy nejvíce:

- Osoby vyloučené z hospodářského života (dlouhodobě nezaměstnané)
- Mládež, jež se nedovede hospodářsky uchytit
- Invalidé (osoby s tělesným, smyslovým či mentálním postižením)
- Rodiny, které pečují o nemocného člena
- Nestabilní rodiny
- Staří lidé
- Ženy
- Lidé institucionálně poznamenaní (dětskými domovy, výchovnými ústavami, vězeními)
- Příslušníci minorit (v České republice se jedná zejména o Romy)
- Cizinci (uprchlíci, přesídlenci, migranti)

Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020⁹ uvádí, že v České republice je bezdomovectvím mezi mladými lidmi nejvíce ohrožena skupina osob opouštějících institucionální péči.

1.3.2 Příčiny bezdomovectví

Pro skutečné pochopení toho, proč se konkrétní osoba ocitla na ulici, je velice důležité odhalení všech příčin, které se, více či méně, podílely na současné sociální situaci bezdomovce. Až po rozkrytí faktorů, které lze označit za „participující se na bezdomovectví“ můžeme nastavit tu nejefektivnější cestu, jak dané osobě pomoci. Odhalení všech možných příčin je také důležité pro správnou prevenci bezdomovství. (Hombs, 2001, s. 39)

Dle Haasové (2005, s. 13) existuje celá řada příčin, které spolupracují na vzniku bezdomovectví. Je velice obtížné rozdělit faktory do skupin, jelikož životní příběhy lidí bez domova jsou zcela odlišné a mnozí se na ulici neocitli pouze z jediného důvodu. V mnoha případech bývá příčin daleko více.

Také Matoušek (2013, s. 339) poukazuje na řadu příčin bezdomovství. Podle něho se jedná o jakýsi průsečík celé řady chování, která jsou riziková, a dalších jevů (např. kriminality, žebráctví, prostituce, závislostí, aj.)

Ztráta bydlení je ve většině případů důsledkem: „... *spolupůsobení řady vnějších i vnitřních faktorů.*“ (Průdková, Novotný, 2008, s. 15)

Podle Průdkové a Novotného (2008, s. 16) jsou nejčastější příčinou ztráty domova v ČR je rozpad rodiny, hned po té následuje ztráta zaměstnání.

Hála řadí mezi nejčastější příčiny propouštění chronicky duševně nemocných z psychiatrických zařízení v důsledku úsporných opatření, bída, nezaměstnanost, nedostatek sociálních bytů, bezdomovectví z vlastního rozhodnutí: útek z rodiny jako protest, odmítnutí autority, hledání svobody, uznání, respektu (Průdková, Novotný, 2008, podle Hála, 2005, s. 35)

Nejčastěji se setkáváme s následujícím základním rozdělením příčin bezdomovectví:

---

⁹ Koncepce má přispět k plnění následujícího cíle: „*Udržení hranice počtu osob ohrožených chudobou, materiální deprivací nebo žijících v domácnostech bez zaměstnané osoby do roku 2020 na úrovni roku 2008.*“ Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16893/bezdomovectvi.pdf>

Příčiny objektivní (vnější)

Průdková a Novotný (2008, s. 16) uvádí, že příčiny objektivní jsou výsledkem interakce ekonomicko - politické situace země a společenského klimatu. Tyto příčiny jsou ovlivnitelné sociální politikou daného státu a jeho zákonodárstvím. Příkladem objektivních příčin může být např. vysoká míra nezaměstnanosti, chudoba, nedostatečné zabezpečení občana ve stáří aj. Do kategorie jsou řazeny i institucionální příčiny¹⁰.

Příčiny objektivní mohou působit na dodržování lidských práv, zachování integrity práva a respektování rovných příležitostí pro všechny občany daného státu, na vzdělanost a kvalifikaci občanů. Tyto faktory působí také na boj s nezaměstnaností, se sociálním vyloučením, na sociální ochranu, zabezpečení ve stáří i v nemoci. Působí také na začleňování mládeže do trhu práce, na posilování vzdělanosti a technologických služeb, atd. Významem objektivních faktorů je také jejich působení na legislativu, na rovnost obou pohlaví, na integraci invalidů a další.(Hradecká, Hradecký, 1996, s. 33)

Mezi nejčastější faktory strukturálního charakteru patří vývoj na trhu práce a trhu s byty, politika v oblasti sociálních dávek a síťování sociálních služeb, nedostatky ve vzdělávací soustavě, neustále narůstající míra chudoby, nedostatky ve vytváření rovných příležitostí, regionální rozdíly, aj. (Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020)

Příčiny subjektivní (vnitřní)

Příčiny subjektivní jsou ovlivněny samotnými osobami bez domova, jejich rodinami, schopnostmi, charakterem, věkem a dalšími okolnostmi. V mnoha případech jsou zmíněné příčiny doprovázeny i finančními problémy

Matoušek a kol. (2005, s. 318) uvádí, že subjektivní příčiny záleží na schopnostech a dovednostech jedince zvládat nové sociální situace a adaptovat se na ně.

Příčiny subjektivní mohou být dále rozděleny do následujících kategorií:

- *materiální* – např. ztráta zaměstnání, bydlení, dlouhodobá nezaměstnanost aj.;

---

¹⁰ Vysoké procento lidí bez domova tvoří mladí lidé, kteří byli po dovršení 18. roku propuštěni z ústavní výchovy a nejsou připraveni na samostatný život. V podobné situaci se nachází i osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, kteří přišli o rodinu, bydlení aj.

- *vztahové* - např. rozvody manželství a rozpad rodin, porušení vztahů v rodině, rodinné násilí aj. Vztahové příčiny jsou tedy ve většině případů spjaty s rodinou;
- *osobní* - např. nesamostatnost, invalidita, závislosti aj;
- *institucionální* - např. propuštění z výkonu trestu, z ústavů, dětských domovů aj.

Málokdy lze s úplnou jistotou určit, který z faktorů je příčinnou bezdomovectví, a který je až jeho důsledkem. Např. lidé žijící na ulici mají velice často problémy s alkoholem, ale určit, zdali byl alkohol prvotní příčinou, proč člověk skončil na ulici, nebo až důsledkem bezdomovectví, může být velice obtížné.

1.4 Sociální služby pro osoby bez domova

Česká republika, stejně jako většina ostatních zemí poskytuje pomoc osobám, jež se ocitly ve svízelné sociální situaci. V ČR jsou sociální služby řízeny zákonem o sociálních službách¹¹. K nejvýznamnějším organizacím, které u nás poskytují služby bezdomovcům, patří např. Charita, Armáda Spásy, Naděje, apod.

Služby pro osoby bez domova se začaly objevovat od roku 1990. Nejdříve měly dobrovolnický charakter, později se proměnily v profesionalizované nestátní neziskové organizace. (Hradecký, Hradecká, 1996, s. 21)

Sociální služby mohou mít podobu pobytovou (jsou spojené s poskytnutím ubytování uživatele), ambulantní (uživatel do služby dochází) či terénní (jsou poskytovány v klientově přirozeném prostředí).

„Služby zajišťující uspokojení základních životních potřeb lidí jsou historicky nejstarší, jsou velmi potřebné a jejich nespornou výhodou je okamžitě viditelný výsledek- bezdomovec je čistý, převlečený, nasycený.“ Průdková a Novotný (2008, podle Schwarzová s. 324),

Zákon o sociálních službách reaguje na potřeby osob, které se ocitly bez domova, zejména pomocí služeb *sociální prevence*¹².

K vyhledávání a kontaktování osob bez domova slouží *terénní programy* (§ 69). Jedná se o terénní služby poskytované osobám, které vedou rizikový způsob života, nebo jím jsou ohroženy. Cílem terénních služeb je vyhledat osoby, pro které jsou

¹¹ Zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

¹² § 53 zákona č.108/2006 Sb.

služby určeny¹³. Terénní pracovníci zprostředkovávají osobám bez domova kontakt se společenským prostředím, pomáhají jim uplatňovat práva, zájmy a obstarávat osobní záležitosti.

Nízkoprahová denní centra (§ 61) nabízejí ambulantní, popřípadě i terénní služby pro osoby bez domova. Klientovi jsou zde nabídnuty podmínky pro osobní hygienu, či pomoc při hygieně, poskytnutí nebo pomoc při zajištění stravy, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.

Noclehárny (§ 63) poskytují ambulantní služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o přenocování, či o využití hygienického zázemí.

Pro osoby bez domova, které jsou kvůli své sociální situaci nuceny využívat sociální služby pobytového charakteru s možností dlouhodobějšího ubytování, jsou určeny *azylové domy* (§ 57), *domy na půl cesty* (§ 58), *azylové domy pro matky s dětmi, sociální byty*...

Zmíněné sociální služby jsou doplňovány dalšími službami, které nejsou zákonem primárně určeny osobám bez domova, ale mohou jimi být také využívány. Jedná se zejména o *sociální poradenství* (§ 37), *kontaktní centra* (§59), *krizovou pomoc* (§60), či *terapeutické komunity* (§68)

Hlavním cílem sociálních služeb je napomáhat osobám překonat nepříznivou sociální situaci, ve které se ocitají, ale také chránit společnost před vnikem a následným šířením nežádoucích společenských jevů. (Průdková, Novotný, 2008, s. 42)

Sociální služby pro lidi bez domova mimo jiné snižují negativní dopad bezdomovectví na zdravotní stav osob, které služby využívají. Tím, že centra nabízejí klientům možnost osobní hygieny, stravu, výměnu šatstva, základní zdravotní ošetření a jiné, zvyšují šanci na jejich resocializaci. (Andrea Pekárková, 2013, s. 31)

1.4.1 Služby pro bezdomovce v Olomouci

Město Olomouc, které je dle Českého statistického úřadu svojí polohou šestým největším městem České republiky, je také právem označováno za jedno z nejvýznamnějších měst v ČR a to nejen díky své poloze, ale např. také zásluhou Univerzity Palackého, která je druhou nejstarší univerzitou u nás. Významnou roli zde však také hraje množství památek, kulturních akcí a tradic, které jsou s Olomoucí jednoznačně spojovány.

---

¹³ Problémové skupiny osob, uživatelé návykových či omamných psychotropních látek, osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny.

Je velice obtížné určit počet osob bez domova pobývajících v Olomouci. V souvislosti s daným fenoménem je důležité upozornit na skutečnost, že se osoby bez domova přesouvají do Olomouce z dalekého okolí, jelikož se jedná o centrum střední Moravy a významný dopravní uzel, tudíž se zde nachází větší šance pracovního uplatnění, než-li v odlehlejších oblastech.

Dle výsledků Sčítání bezdomovců¹⁴ se vyskytovalo v Olomouckém kraji v době sčítání 1033 bezdomovců, ve skutečnosti může být číslo ale mnohonásobně vyšší.

Nejvýznamnějšími poskytovateli sociálních služeb pro osoby bez domova v Olomouci jsou Středisko Samaritán pro lidi bez domova, Azylový dům statutárního města Olomouce pro muže, Domov pro ženy a matky s dětmi, Fond ohrožených dětí, atd.

Jelikož je kvalitativní výzkum této bakalářské práce zaměřen na klienty střediska Samaritán, blíže přiblížím služby této organizace.

Středisko Samaritán pro lidi bez domova

Středisko Samaritán pro lidi bez domova (dále jen SLD) sídlí na adrese Wurmova 5. Je provozováno Charitou Olomouc a funguje již od roku 1991. Jsou zde poskytovány služby osobám, jež se ocitají v obtížné sociální situaci, kterou chtějí vyřešit, ale nejsou toho schopni vlastními silami.

SLD naplňuje své poslání¹⁵, kterým je nabízení pomoci osobám na Olomoucku, jež se ocitly v obtížné sociální situaci, která se spojená se ztrátou střechy nad hlavou s cílem pomoci jim postavit se opět na vlastní nohy, pozitivně klienty motivovat, duchovně je podpořit a v neposlední řadě přispívat k prevenci kriminality a mírnit dopady bezdomovectví na společnost.

Organizace se, při poskytování služeb, řídí následujícími zásadami¹⁶:

- *flexibilita a ochota reagovat na potřeby těch, kterým pomáháme*: reagovat na stále se měnící potřeby osob, které vyhledávají pomoc organizace;
- *spravedlnost*: důležitý je rovný přístup ke každému, neřídí se „sympatiemi a nesympatiemi“ vůči druhému;

---

¹⁴ Český statistický úřad ve spolupráci se Sdružením azylových v České republice se pokusil poprvé v historii zmapovat život lidí bez domova. Sčítání proběhlo v roce 2011 v rámci sčítání lidu.

¹⁵ Dostupné z letáku „Doplňující informace“ na <http://olomouc.charita.cz/socialni-sluzby-SLD/stredisko-samaritan-pro-lidi-bez-domova.html>

¹⁶ Dostupné tamtéž

- *křesťanská láska a pomoc bližnímu*: jedná se o poslání Charity jako takové, pomoc druhému by měla být chápána jako povinnost člověka a měla by být doprovázena úctou a uznáním svobody každého z nás;
- *ochrana práv*: práva každého člověka by měla být chráněna,
- *respekt k člověku*: respekt zabraňuje předsudkům a předpojatosti, přispívá k uznání jedinečnosti každého s jeho pozitivy i omezeními a k partnerskému přístupu.

SLD poskytuje lidem, kteří spadají do cílové skupiny, služby azylového domu a sociálních bytů pro muže (kapacita 48 lůžek) i pro ženy (15 lůžek), nízkoprahového denního centra (v současné době registrováno 852 klientů), noclehárny pro muže (18 lůžek) i ženy (8 lůžek), služby praktického lékaře pro lidi v nouzi a v neposlední řadě služby terénního programu. Terénní pracovníci se určité dny v týdnu vydávají do lokalit, kde se osoby bez domova vyskytují a nabízejí jim pomoc, ať už materiální (paštiky, chleby), nebo s nimi např. navštěvují úřady a jsou jim k dispozici při vyřizování záležitosti, se kterými klienti potřebují pomoci.

1.5 Právní úprava bezdomovectví v České republice

Aby byla práce s bezdomovci co nejefektivnější, je velice důležité porozumění legislativnímu rámci, kterým se práce s osobami bez domova řídí. V této kapitole se budu věnovat definici bezdomovectví podle českého právního řádu a vymezení zákonů, které se fenoménu bezdomovectví dotýkají.

Bezdomovci podle našich zákonů prakticky neexistují, jelikož každý občan ČR má v občanském průkazu uvedeno trvalé bydliště. To, že se bezdomovec v místě trvalého bydliště nevyskytuje, s sebou nese četné komplikace. Některé magistráty a městské úřady legalizují bezdomovectví poskytnutím fiktivního trvalého bydliště na adrese magistrátu města či městského úřadu (lidé bez domova mají tuto adresu uvedenou v občanském průkazu). Není to však jejich povinností, ve většině případů to dělají neradi. (Průdková, Novotný, 2008, s. 32)

Právní řád České republiky neobsahuje právní úpravu bezdomovectví. Ústava České republiky ani žádný jiný ústavní zákon nám nedokáže zaručit právo na bydlení. Listinou základních práv a svobod je sice zaručeno právo na pomoc při dosahování základních životních podmínek (v nejobecnější podobě, pojem „základní životní podmínky“ není blíže specifikován) Lidé bez domova tedy ze zákona žádný nárok na bydlení nemají. (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 7)

Podle českých zákonů je definice bezdomovectví velice komplikovaná. S pojmem bezdomovec se setkáme například v zákoně 40/1993 Sb. o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky. Zde je pojem využíván pro „osobu bez státní příslušnosti“. Zákon 108/2006 o sociálních službách zase využívá pojem „osoba bez přístřeší“

V České republice bezdomovectví upravují, nebo se ho, ač nepřímo, týkají následující předpisy:

- Zákon č.108/2006 Sb. o sociálních službách
- Zákon č.111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi
- Zákon č.110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu.

Zákon č.108/2006 Sb. o sociálních službách upravuje podmínky za kterých je poskytována pomoc a podpora osobám, které se ocitly v nepříznivé životní situaci a to zejména prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči.

Zákon č.111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi je dalším předpisem, který s bezdomoveckým fenoménem úzce souvisí. Zákon definuje hmotnou nouzi a také podmínky, za kterých je člověk za osobu v hmotné nouzi považován. Zákon upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek osobám, které se ocitli v hmotné nouzi. Pomoc je poskytována především prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi a také prostřednictvím sociálního poradenství, na které má nárok každá osoba a které napomáhá řešení hmotné nouze.

Zjednodušeně lze říci, že hmotná nouze nastává v situaci, kdy jedinec nebo celá rodina nemá dostatečné finanční prostředky k uspokojování základních životních potřeb na úrovni, který je akceptovatelný společností a příjmy si nemůže vlastním přičiněním zvýšit.

Zákon definuje tři dávky, které jsou poskytovány osobám v hmotné nouzi- *příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc.*

Základní dávka systému pomoci v hmotné nouzi, příspěvek na živobytí, je určen pro jedince i rodiny, kteří se ocitli v hmotné nouzi a zabezpečuje řešení situace kdy jedinec/rodina nedisponují dostatečnými finančními prostředky, které by zajišťovaly uspokojení základních životních potřeb.

Doplatek na bydlení je další dávkou pomoci v hmotné nouzi, která společně s příjmy občana a příspěvkem na bydlení pomáhá uhradit odůvodněné náklady na bydlení.

Dávky mimořádné okamžité pomoci jsou poskytovány v situaci nepříznivého a mimořádného charakteru v situaci, kdy je potřeba poskytnout pomoc bezprostředně. Zákon o pomoci v hmotné nouzi definuje konkrétní situace, ve kterých je mimořádná okamžitá pomoc poskytována.

Dalším předpisem je *zákon č.110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu*, který stanoví výši životního a existenčního minima pro jednotlivé osoby, definuje také pojmy, které se zákonem souvisí. Životní minimum je definováno jako minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů, která je potřebná k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. V současné době činí částka životního minima pro jednotlivce 3 410 Kč. Existenční minimum, které činí 2 200 Kč, je minimální hranice peněžních příjmů, která je nezbytná k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni, jež je potřebná k přežití. Hlavní využití životního a existenčního minima je v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, kdy posuzuje hranici hmotné nouze. Životní a existenční minimum je také využíváno v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, kdy určuje nárok na dávku ze systému sociální podpory, atd. Životní ani existenční minimum však nezahrnují nezbytné náklady na bydlení.

1.6 Bezdomovectví mladých osob do 26. let

Skupina mladých bezdomovců tvoří v rámci bezdomovecké populace velice specifickou kategorii. Procento mladých na ulici v posledních letech narůstá. Ilja Hradecký na Evropské konferenci s názvem *Investing in young people to prevent a lost generation: policy and practice in addressing youth homelessness*¹⁷ zmínil skutečnost, že v České republice za poslední léta vzrostl počet mladých bezdomovců až o 38 %. Vágnerová a kol. (2013, s. 10) uvádějí, že do věkové kategorie bezdomovců mladších 26 let. spadá téměř polovina všech osob žijících na ulici, což je podle mého názoru alarmující.

Mladí bezdomovci se vyznačují mnoha specifickými znaky, kterými se liší od zbytku bezdomovecké populace. Jedním z nich je např. *vzhled*- většina z nich o sebe dbá, chodí upravená, takže je mnohdy velice obtížné určit, zdali se jedná o osobu bez domova, či nikoli. Mladí bezdomovci velice často kladou důraz na to, aby měli značkové oblečení což je „... *znakem určitého postavení, i když tomu tak ve*

---

¹⁷ Investice do mladých lidí jako záchrana ztracené generace v Evropě: klíčové politiky a praxe při řešení bezdomovectví mladých lidí, konaná 8. 11. 2013, Praha.

skutečnosti není.“ (Marek a kol., 2012, s. 62). O této skutečnosti jsem se přesvědčila během své praxe v SLD. Jednou ze služeb střediska je vydávání ošacení ze šatníku. Bezdomovci mladšího věku zde trávili více času, nežli ti starší, a velice dbali na to, aby kousky oblečení, které si odnesou, byly moderní, čisté a v nejlepším případě i značkové.

Pro mladé bezdomovce je také typická jejich *orientace na vrstevnickou skupinu*. Často vznikají konflikty mezi nimi a skupinami starších bezdomovců. To je také důvod, proč někteří mladí bezdomovci nevyužívají služeb, které jsou pro ně určené - setkávají se zde se staršími osobami bez domova a setkání dvou generací s sebou přináší mnohdy konflikty. Proto raději volí služby pro drogově závislé. (Marek a kol. 2012 s. 92)

Liší se také hodnoty a normy osob na ulici. Jakmile se člověk stane bezdomovcem, jeho hodnoty a normy se změň. Nejvyšší hodnota pro mladé bezdomovce je svoboda. Vyhovuje jim totiž, že mají dostatek prostoru, nikdo na ně nedohlží a nemusí nic řešit.

1.6.1 Příčiny bezdomovectví mladých

V této kapitole, jak je patrné již z jejího názvu, se budu věnovat příčinám bezdomovectví mladých lidí. Faktorů bezdomovství mladých existuje, stejně jako komplexně u veškeré bezdomovecké populace, celá řada.

Odchod na ulici může mít různé důvody. Jedním z nich může být například touha po nezávislosti, potřeba svobody a chuť experimentovat se svým životem. V některých případech se jedná pouze o výkyv v životním směřování, který je pouze dočasný a přinese s sebou potřebné životní zkušenosti. V jiných případech se jedná o počátek postupného propadu, který jedinec nedokáže zvládnout, ať už jsou důvody selhání jakékoli. Marek a kol. (2012 s. 93) uvádějí, že: *„Příčiny bezdomovectví mladých téměř vždy souvisejí s rozpadem a nefunkčností orientační rodiny. Obvykle rodinu mají, ale buď jde o rodinu dysfunkční, nebo se rozpadla.“*

Vágnerová a kolektiv (2013, s. 58) také upozorňují na skutečnost, že mladí bezdomovci utíkali z domova již v průběhu dětství, což může být známkou nezvládnutí stresových situací, se kterými se museli v rodině potýkat.

Podle Hradeckých (1996, s. 32) se významný počet bezdomovců osob bez domova rekrutuje z odchovanců dětských domovů. Mladí po dovršení 18 let věku opouštějí dětský domov, v mnoha případech však nejsou zcela připraveni na

samostatný život bez podpory druhých, chybí jim kvalifikace, vzdělání, nemají zázemí, na které by se mohli obracet s různými problémy, nejsou materiálně zajištěni, nemají pracovní návyky, atd.

Hradečtí (1996, s. 35) označují rodinné problémy také za jednu z nejčastějších příčin. Za největší rizika označují neúplnou rodinu, násilí v rodině, zanedbávání, týrání, psychickou deprivaci dítěte, problémy s návykovými látkami (např. s alkoholem) a hazardní hry. Dalšími příčinami mohou být také poruchy zdraví¹⁸, pasivní sledování medií, nuda, nezaplněný volný čas, přepracovanost rodičů a ztrátu rodinných priorit.

Vágnerová a kol. (2003 s. 59) rozdělila důvody, proč se mladí ocitají na ulici, do čtyř hlavních kategorií, které se u klientů ve většině případů překrývají či dokonce doplňují:

- *Nadměrné užívání drog a alkoholu*- důsledkem může být selhání v práci (neschopnost systematicky pracovat), problémy s placením účtů, vysoké finanční náklady na alkohol a drogy- všechny tyto příčiny vedly k vyhození z práce, z domova, bytu či ubytovny.
- *Neschopnost či neochota systematicky pracovat*- často se projevila už v dětství ve vztahu ke škole. Tito lidé jsou velice často lehkomyšní, nezodpovědní, líní, parazitující na rodině. Když rodině dojde trpělivost či finance na podporu potomka, končí často mladý člověk na ulici.
- *Kombinace poruch chování a neschopnosti pracovat*- klienti často mají nejen dluhy, ale i problémy kriminálního či přestupkového charakteru- kradou, podvádějí, jednají bezohledně a mnohdy i násilně.
- *Duševní choroby*- klienti s duševní poruchou tvoří nejméně početnou skupinu mladých osob na ulici.

V následujících podkapitolách se pokusím blíže definovat příčiny bezdomovectví mladých, které jsou dle mého názoru nejčastější.

---

¹⁸ Např. mentální retardace, emoční poruchy, hyperaktivita, schizofrenie, aj.

Krize rodiny

Rodina je primární sociální skupina, ve které probíhá spousta důležitých procesů¹⁹ a která by měla plnit své funkce.²⁰ Je také velice významným činitelem, jenž působí na vývoj jedince. To, že dítě vyrůstá v rodině, ve které se vyskytují různé problémy, s sebou může přinést nejrůznější následky: dítě si může připadat nechtěné, na obtíž, či nepotřebné, nedostatek sebedůvěry, která pramení z toho, že je dítě v rodině přehlíženo, neustálé podceňování, dítě se necítí v rodině dobře, pociťuje samotu, postrádá potřebné zázemí a bezpečí, které je důležité k jeho správnému vývoji, zkušenosti s domácím násilím či sexuálním zneužíváním. Důvodem může být například i rozpad původní rodiny, nebo příchod nového partnera některého z rodičů, či jejich neustálé střídání - to vše může vést až k tomu, že dítě opustí domov i když si je vědomo toho, že může skončit na ulici s ostatními bezdomovci.

V dnešní době se stále častěji setkáváme s pojmem „*krize rodiny*“. Odborníci se shodují na skutečnosti, že tradiční model rodiny je v dnešní době značně nabebraný. Dle mého názoru se v minulosti mohli jedinci spolehnout na svou rodinu ve větší míře, než je tomu v současnosti. Nyní se však projevuje skutečnost, jak křehké mohou rodiny být. Keller spatřuje krizi rodiny nejen ve zvýšené rozvodovosti, ale i ve skutečnosti, že neustále přibývá bezdětných manželství, což může být dle Kellera ještě horší než rozvodovost. Za projev krize rodiny lze však spíše považovat to, že manželský svazek ztrácí svoji nadindividuální závaznost a z rodiny se stává pouze jakási průchozí instituce, jejíž složení se rychle a průběžně obměňuje.

Člověk, jenž je osamělý, izolovaný od ostatních, ten který byl rodinou opuštěn, či ji nemá, je vystaven největšímu riziku propadnutí do pasti bezdomovectví.

Z jakých rodin tedy lidé bez domova pocházejí? Stejně jako u zbytku populace, tak i mladí bezdomovci mohou pocházet z různých rodin. Osoba, která se ocitla na ulici, mohla prožít dětství v úplné nukleární rodině²¹, ve které se nevyskytovaly žádné problémy, jež by ovlivňovaly vývoj jedince, stejně tak jako v rodině problémové, v níž nebyly např. naplňovány základní potřeby dítěte, rozděleny základní role, atd.

---

¹⁹ Socializace, dítě si osvojuje základní pravidla, normy.

²⁰ Biologicko- reprodukční, ekonomická, socializační, emocionální, výchovná, ochranná, aj.

²¹ Matoušek (2010) definuje úplnou nukleární rodinu jako soužití otce, matky a dětí. V dnešní populaci tvoří úplné nukleární rodiny jednu třetinu rodin a pouze pětinu všech domácností. Zbytek tvoří lidé, kteří žijí sami, nebo pouze s dítětem bez partnera, nebo příslušníci tří či čtyř generací.

Vágnerová a kol. (2013, str. 15.) zmiňuje fakt, na který jsem upozorňovala již v kapitole příčiny bezdomovectví- část mladých bezdomovců žila alespoň po určitou dobu v náhradní rodinné péči. Umístění dítěte do dětského domova (posléze případně do náhradní rodiny) je ukazatelem toho, že rodiče nebyli ochotni nebo schopni se o dítě starat. Ani náhradní varianta s sebou vždy nemusí přinést žádoucí výsledky, což může být způsobeno například tím, že nezačala působit včas.

Na již zmíněné Evropské konferenci v roce 2013 se Ilja Hradecký věnoval tématu: *Vznik bezdomovectví mladých lidí jako důsledek nefunkčního propouštění z institucionální péče*. Během své přednášky nastínil současnou situaci institucionální péče v České republice. Zmínil, že současný systém je značně komplikovaný a jeho řízení přináší určité potíže, což je způsobeno například tím, že každé z pěti ministerstev, která se na otázce institucionální výchovy participují²², má jiné pravomoci a je těžké koordinovat veškeré aktivity, které se dané problematiky dotýkají. Institucionální výchova s sebou přináší určité prvky, které mohou dítě ovlivnit v jeho budoucím vývoji- např. dítě postrádá silné a pevné pouto, které by mělo mít ke svému rodiči (např. v dětských domovech se vychovatelé často střídají), tudíž je nemožné formovat stálý emocionální vztah. Děti jsou také často převáděny z jednoho ústavu do druhého, což také může způsobovat určité problémy. Hradecký také zmiňuje, že v současnosti žije v institucích přibližně 20 000 dětí a dalších 580 000 dětí žije v nekompletních rodinách. V období od roku 1995 do roku 2004 institucionální výchovu opustilo 17 454 dětí/mladistvých z nichž se 9 757 (56%) po opuštění instituce dopustilo trestného činu.(FEANTSA, 2013)

Mladí, kteří opouštějí dětský domov, či výchovný ústav často mají zkreslené představy o životě mimo instituci- nevědí jaký je život mimo zdi ústavu, jelikož- jak zmiňují Průdková a Novotný (2008, s. 16) je režim v ústavech přísný, omezuje osobní svobodu dětí a deformuje nejen jejich osobnost, ale i úhel pohledu, kterým nazírají na život. Tyto děti pak velice často touží po svobodě, i když netuší, s jakou mírou odpovědnosti je spojena, jelikož jim to nikdo neřekl, či názorně neukázal. To je jedním z důvodů, proč se v dospělosti stávají lidmi bez domova.

Mladí bezdomovci pocházejí nejčastěji z rodin, které nedisponují pevným a jistým zázemím, rodiče nezvládli svoje partnerství, rodičovskou a mnohdy i profesní roli. Často jde o jedince, kteří užívají alkohol či jiné drogy, nebo se může jednat i

---

²² Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo vnitra.

osoby s duševním postižením či poruchou osobnosti, kteří nebyli úspěšní ani ve své vlastní socializaci. (Vágnerová a kol. 2013 s. 16)

Závislost na návykových látkách

Bezdomovectví bývá velice často spojováno s užíváním drog. Během mé praxe v SLD se mnoho klientů zmínilo, že bez alkoholu (či jiných drog) by šlo na ulici přežít jen obtížně. Drogy pomáhají lidem žijícím na ulici zapomenout na to, že jim je zima, že nemají kam jít, na své problémy, minulost a dokonce na chvíli nemusí přemýšlet o tom, co bude dál.

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, někteří mladí bezdomovci, kteří se ocitají na ulici, mohou pocházet z plně funkční rodiny, ve které nebyly vztahy s rodiči nikterak narušeny. Podle Vágnerové a kol. (2013, s. 25) je v takové situaci nejčastější příčinou sociálního propadu devastující vliv alkoholu a drog.

Mladí bezdomovci, mnohdy považují za příčinu svého života na ulici drogy nebo alkohol. Realisticky přiznávají, že díky nim nebyli schopni zvládnout svůj život, tak jak je potřeba, nebo jak by si představovali. Alkohol může být např. příčinou absencí v zaměstnání, kvůli které, dříve či později, osoba o své pracovní místo přijde, začnou se kumulovat finanční a jiné problémy, což může vést až k životu na ulici. (Vágnerová a kol. 61-62)

U mladých bezdomovců je velikým rizikem užívání nelegálních drog²³. V mnoha případech se droga může stát příčinou (či jednou z příčin) proč se osoba stala bezdomovcem - rodiče již nadále nejdou schopni, či nechtějí, tolerovat excesy svého potomka. Alkoholiků se mezi mladými bezdomovci vyskytuje poměrně málo. To je způsobeno tím, že závislost na alkoholu se tvoří až po několika letech nadměrného požívání. Často se jedná o kombinování různých druhů drog, mladí chtějí utéct od reality a je jim jedno, jaká droga jim to umožní. (Marek a kol., 2012, s. 94)

V některých případech bývá užívání návykových látek primární příčinou bezdomovectví mladého člověka, jindy se může jednat o jeho důsledek, kdy bezdomovci (a nejen ti mladí) chtějí utéci před realitou, ve které se ocitají, a drogy představují ten nejdostupnější způsob.

---

²³ V ČR se jedná zejména o nitrožilně užívaný pervitin a heroin. Mladí bezdomovci často experimentují s marihuanou, toulenem, houbičkami (lysohlávkami) apod.

Nízká kvalifikace a nezaměstnanost

Mladí bezdomovci v mnoha případech nedokončili školu, což má za důsledek skutečnost, že je pro ně obtížnější (nebo dokonce i nemožné) nalézt práci. (Marek a kol., 2012, s. 95)

Školu v mnoha případech nedokončili, jelikož se u nich již v dětství, v souvislosti se vztahem ke škole, začala projevovat neschopnost respektovat běžné normy a plnit svoje školní povinnosti (Vágnerová a kol., 2013, s. 45)

Většina osob žijících na ulici postupně ztratí schopnost pracovat. Dlouhodobě nezaměstnaní lidé si postupně vytvářejí alternativní životní strategie jak si zajistit svoji obživu (zadlužování, práce na černo, závislost na dávkách hmotné nouze, atp.). Zmíněné strategie jsou posléze, zejména v sociálně vyloučených lokalitách, postupně upevňovány a přenášeny na další generace. (Heczko, 2004. s. 7- 8.)

Tato skutečnosti ztěžuje i jejich pokusy o odchod z ulice, o člověka bez kvalifikace totiž není nikde zájem. Mladí bezdomovci nejčastěji označují jako důvod svého školního selhání nedostatečnou motivaci (škola je nebavila, nechtělo se jim učit) (Vágnerová a kol., 2013, s. 45)

S nízkým vzděláním úzce souvisí narůstající nezaměstnanost, se kterou se potýkají téměř všechny členské země Evropské unie. Nezaměstnanost, zejména ta dlouhodobá²⁴, s sebou přináší mnohé problémy, např. zhoršení psychického stavu nezaměstnaného, snížení sociálního statusu, ale zejména zhoršení příjmové situace osoby, jež se ocitá bez zaměstnání. Tyto problémy se mohou kumulovat a vyústit v situaci, kdy člověk ztratí střechu nad hlavou.

Dluhy

Další příčinou bezdomovectví může být zadluženost, která je jedním z typických znaků nejen mladých bezdomovců. Dluhy se stále kumulují a narůstají a mohou vést až k exekuci. Tato situace je běžný výsledek lehkomyšlného chování (překročení kreditu, půjčky, které člověk nemůže splácet, atd.). Osoba, která se zadluží, často pouze čeká, že se situace nějak sama vyvine, aniž by se ji pokusila nějakým způsobem řešit. To, že by mohl v důsledku dluhů skončit bez střechy nad hlavou, si často nepřipouští. (Vágnerová a kol. 2013. s. 65)

---

²⁴ Nezaměstnanost trvajících déle než jeden rok.

Trestná činnost

Lidé bez domova si obstarávají obživu různými způsoby. Někteří spoléhají na žebrání a vybírání popelnic či kontejnerů, jiní se živí díky příjmům z prací a brigád a existují i lidé, kteří spoléhají na sociální služby. Najdou se i takové osoby bez domova, pro které je zdrojem jejich obživy kriminální činnost. Marek a kol. (2012, str. 83) ovšem podotýká, že: „*Bezdomovci jsou častěji oběťmi, než členy těchto kriminálních skupin*“

Shánění obživy je součástí každodenní rutiny bezdomovců. I když jejich způsoby, jak si ji obstarat, bývají občas alternativní nebo i na pomezí zákona, platí, že se lidé bez domova většinou nedopouštějí závažnější trestné činnosti. (Marek a kol., 2012, s. 71) I přes tuto skutečnost dnešní společnost lidem bez domova často automaticky připisuje nálepku kriminálního.

V případě, kdy se bezdomovec k trestné činnosti uchýlí, tak se nejčastěji jedná o drobné krádeže v odchodech, které jsou populární zejména mezi skupinou mladých bezdomovců. Podle jejich mínění se jedná o relativně bezpečnou a neškodnou činnost. Krást v obchodě je pro ně často mnohem snadnější, než okrást člověka. (Marek a kol., 2012, s. 83)

Mnohé bezdomovce provází životem kriminální zkušenost, kterou si prošli v minulosti, jiní se dopouštějí drobné kriminality příležitostně či z nouze. (Hradecký, Hradecká, 1996, s. 47)

Stejně jako u mnoha dalších příčin bezdomovectví zůstává otázkou, do jaké míry je páchaní trestné činnosti příčinou bezdomovectví a kdy se stává důsledkem života na ulici.

Vliv partnera

Příčina bezdomovectví, o které pojednává tato podkapitola, se častěji týká žen. Kvůli problematickému partnerovi jsou ochotné obětovat téměř cokoli - odejdou ze školy, začnou s partnerem užívat drogy a nakonec kvůli němu mohou dokonce i odejít na ulici. (Vágnerová a kol., 2013, s. 67)

Mnohdy se jedná o první vážnější vztah, kdy se žena (leckdy i muž) na svého partnera upne a neumí si představit život bez něho. Stává se na něm závislá a nevnímá rady svého okolí. S partnerem většinou zůstává i přes protesty svých rodičů a je ochotná kvůli němu odejít z domu i za cenu života bez střechy nad hlavou. Čím ženy a

dívky takoví muži přitahují? Nejspíš je to tím, že se necítí akceptované, nebo je např. lákají zážitky, které by s partnerem mohly prožít.

2. Metodologie empirické části

Předcházející teoretická část bakalářské práce tvoří úvod do problematiky bezdomovectví a popisuje specifika a příčiny bezdomovectví mladých osob. V následující empirické části se pokusím aplikovat poznatky z odborných zdrojů do výzkumného šetření, které si klade za cíl *zmapovat životní příběhy mladých bezdomovců se zaměřením na příčiny vedoucí k jejich životu na ulici*. Empirická část je zaměřena na analýzu jednotlivých rozhovorů s respondenty. Zkoumanou skupinu tvoří uživatelé střediska Samaritán ve věku do 26 let, bez ohledu na typ služby, který ve zmíněné organizaci využívají. Důvodů, proč jsem si vybrala právě zmíněné středisko, je mnoho - jedním z nich je například fakt, že jsem měla možnost zde po dobu několika měsíců vykonávat svoji odbornou praxi, tudíž jsem za tu dobu stihla více sblížit s klienty. Díky této skutečnosti považuji rozhovory s respondenty za více hloubkové, což je způsobeno jejich větší otevřeností a ochotou hovořit i o citlivějších tématech.

Miovský (2006, s. 30) uvádí skutečnost, že jedním ze základních předpokladů kvalitního rozhovoru je dobrá znalost prostředí.

Dalším důvodem, proč jsem si vybrala SLD je skutečnost, že středisko Samaritán je jedním z nejvýznamnějších poskytovatelů sociálních služeb směřovaných k osobám bez domova v Olomouckém kraji. Lze se zde tedy setkat s velkým počtem klientů, s rozmanitými životními příběhy i se spoustou sociálních pracovníků s dlouholetou praxí s osobami bez domova.

Podle mého názoru může být předkládaný výzkum nápomocný k hlubšímu pochopení problematiky bezdomovectví, např. k porozumění potřebám osob bez domova, atp.

2.1 Cíl výzkumu

Cíl prošel během tvorby práce menšími modifikacemi. Nejdříve jsem se chtěla detailně zaměřit pouze na determinanty, které u respondentů vedly k životu na ulici. Během prvního rozhovoru jsem se ale dobrala skutečnosti, že pro pochopení příčin bezdomovectví je také velice důležité nastínit okolnosti, které bezdomovectví předcházely a bezprostředně s ním souvisí.

Pro empirickou část bakalářské práce jsem si stanovila cíl *identifikovat skrze konkrétní životní příběhy hlavní determinanty vedoucí k bezdomovectví mladých osob*

do 26 let. Abych byla schopna dosáhnout výzkumného cíle, určila jsem si následující výzkumné otázky:

Jak respondent vzpomíná na své dětství a dospívání? Tato oblast je zaměřena zejména na to, jak respondent vnímal vtahy ve své rodině v průběhu dětství a dospívání, na zkušenosti s ústavní péčí, na to, zdali se někdy setkal s násilím, ale také na vtahy s vrstevníky a na jeho školní úspěchy či neúspěchy.

Jaké jsou příčiny jeho bezdomovectví? V této části výzkumu bude věnována pozornost nejen samotným faktorům, proč se respondent ocitl bez domova, ale také tomu, jak vzpomíná na první chvíle na ulici, s jakými nástrahami se musel potýkat, atd.

Jak si respondent představuje svoji budoucnost? Poslední část výzkumu je zaměřena na představy respondentů o své budoucnosti, jak by chtěli změnit svoji situaci

Tyto oblasti byly stanoveny zcela úmyslně, neboť se domnívám, že jejich zmínění může být nápomocné k pochopení situace osoby bez domova.

2.2 Metodologie kvalitativního výzkumu

Vzhledem k citlivé povaze cíle výzkumného šetření jsem se rozhodla využít kvalitativního paradigmatu, které se mi zdá v této oblasti nejvhodnější. Kvalitativní přístup chápeme jako určitý princip nebo rámeček, který pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných a nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných jevů vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod. Pro kvalitativní význam je tedy typická jeho jedinečnost, neopakovatelnost, kontextuálnost, procesualnost a dynamika. (Miovský, 2006, s. 17-18)

Disman charakterizuje kvalitativní výzkum jako nenumerické šetření a interpretaci sociální reality s cílem odkrývat význam podkládaný sdělovacími informacemi. (2005, s. 16)

Pro získání potřebných dat jsem si zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru. Podle Miovského (2006, s. 159) je polostrukturovaný rozhovor nejrozšířenější podobou rozhovoru. Vyhýbá se mnoha nevýhodám, které se vyskytují u nestrukturovaného i plně strukturovaného rozhovoru. Tazatel si před samotným rozhovorem připraví schéma, ve kterém jsou blíže specifikované okruhy, dle kterých

se bude během rozhovoru postupovat. Výhodou daného typu rozhovoru je fakt, že lze měnit pořadí otázek dle dané situace a potřeby. Při daném typu rozhovoru lze klást doplňující otázky, díky kterým můžeme lépe pochopit postoje respondentů, jít v rozhovoru více do hloubky a mohou také pomoci mnohem lépe uchopit problém, který nás zajímá.

Pro uchování dat se mi jevilo nejvhodnější využití metody audiozáznamu. Všechny pět respondentů souhlasilo se zhotovením nahrávky. Dle Miovského (2006, s. 197) metoda audiozáznamu představuje pro výzkumníka velikou podporu a pomoc, jelikož si nemusí dělat během rozhovoru poznámky, zachycuje veškeré kvality mluvného slova, je na něm vše tak, jak se to skutečně odehrálo, je autentický, atd. Po pořízení audiozáznamu následoval krok, který je nazýván jako transkripce, neboli převedení audiozáznamů do textového editoru Word 2010. Miovský (2006, s. 205) uvádí, že transkripce, neboli převedení dat netextové povahy do povahy textové, je důležitým krokem. Konkrétně jsem použila doslovnou transkripci, při které jsem zanechala informace takové, jak byly klientem vysloveny (dialekt, stylistika). Pro přesnost přepsaných rozhovorů jsem po dokončení textového záznamu opět text a audiozáznam porovnávala. Po dokončení transkripce jsem přešla k práci s textem samotným. V přepsaném rozhovoru jsem si následně označila informace, které jsem považovala za důležité, vzhledem k naplnění výzkumného cíle. Dále jsem použila metodu otevřeného kódování, kdy jsem označovala a analyzovala nalezené pojmy.

Pro analýzu dat jsem si zvolila metodu vytváření trsů, která je dle mého názoru nejvhodnější. Zmíněná metoda spočívá v tom, že jsou vytvářeny skupiny (trsy) na základě vzájemného přeryvu (podobnosti) mezi identifikovanými jednotkami. Vznikají tedy obecnější, induktivně zformované skupiny, které jsou řazené do dané skupiny (trsu) na základě asociace s určitými opakujícími se znaky, určitým charakteristickým uspořádáním, atd. (Miovský, 2006, s. 221)

2.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Pro výběr výzkumného vzorku jsem zvolila metodu záměrného (účelového) výběru, která je dle Miovského (2006, s. 136) vůbec nejrozšířenější metodou výběru s kterou se můžeme u kvalitativního výzkumu setkat. Respondenti nejsou vybíráni pouze nahodile, ale jsou dána určitá kritéria, která musí být splněna. Ve výběru

výzkumného vzorku jsem tedy brala ohled na následující, mnou zvolená, kritéria, která by měl respondent splňovat:

- spadá do kategorie osob bez domova;
- využívá služeb střediska Samaritán pro osoby bez domova;
- spadá do věkové kategorie osob do 26 let;
- má chuť, zájem a čas se kvalitativního výzkumu zúčastnit;

Zkoumaná skupina byla tedy tvořena pěti respondenty ve složení tří žen a dvou mužů. Nejmladšímu respondentovi bylo 21 let a nejstaršímu 26 let (průměrný věk byl 24 let). Všichni respondenti využívají služeb střediska Samaritán (azylový dům, noclehárnu, NDC). Pro větší přehlednost údajů jsem základní fakta o respondentech zapsala do následující tabulky:

Tabulka 1: údaje respondentů

jméno	Věk	Vzdělání	Příjmy
R1	21	Střední odborné učiliště	Brigády
R2	26	Střední odborné učiliště	Soc. dávky, příležitostné brigády
R3	26	Základní vzdělání	Soc. dávky
R4	23	Střední odborné učiliště	V současnosti žádné
R5	24	Základní vzdělání	Sociální dávky

Pro bližší seznámení s respondenty budou v kapitole 3.1.1 popsány jejich životní příběhy.

2.4 Průběh výzkumu

Výzkumné šetření bylo realizováno v průběhu měsíce ledna, kdy bylo osloveno devět klientů, kteří splňovali potřebná kritéria, avšak pouze pět z nich s rozhovorem souhlasilo. Důvody nesouhlasu byly různé - nedostatek času, klient o svém soukromí

hovořit nechtěl, protože se jedná o citlivou záležitost, či mu to nedovolil zdravotní stav.

S klienty, kteří na rozhovor přistoupili, jsem si domluvila datum, místo a čas schůzky. R1 byla ochotná vést rozhovor ihned po tom, co jsem ji o to požádala. Rozhovor s ní probíhal v kanceláři SLD, kde jsme měly dostatek soukromí.

Zbývající čtyři rozhovory proběhly v restauraci Bystrá kráva, která sídlí na adrese Wurmova 5, hned v sousedství SLD. Toto prostředí jsem vybrala po dlouhém zvažování, jelikož se mi zdálo osobnější, než kanceláře střediska. Respondenty jsem znala již ze své praxe v organizaci, tudíž mi tento kontakt mimo středisko připadal osobnější. Všichni s vybraným prostředím souhlasili. Rozhovory probíhaly v dopoledních hodinách, tudíž jsme zde měli dostatek soukromí.

Každý z respondentů hovořil o svém životním příběhu rozdílným způsobem. R1 o svém životě nechtěla příliš hovořit: *“Mně se o tom špatně mluví, já si ty svoje osobní věci nechávám pro sebe”* To přičítám tomu, že má s životem na ulici poměrně krátkou zkušenost a se svojí současnou situací není smířená natolik, aby o ní dokázala otevřeně hovořit.

Ostatní respondenti dokázali vyprávět svůj životní příběh sami, či s pomocí doplňujících otázek. Byli naprosto otevření a nevyhýbali se ani tématům, která já osobně považuji za citlivější. Tuto skutečnost připisuji také tomu, že se s respondenty již déle znám. S respondentem R1 se znám z dob, kdy byl zaměstnán v SLD proto rozhovor s ním probíhal na úrovni tykání.

Na začátku každého rozhovoru byli respondenti informováni o tom, že je rozhovor anonymní a k jakým účelům bude sloužit. Všichni také souhlasili s pořízením zvukového záznamu²⁵. Po sdělení zmíněných základních informací probíhalo neformální povídání o běžných tématech. Tyhle části rozhovorů nebyly nahrávány. Rozhovory trvaly v časovém rozmezí 20 minut - 90 minut (v průměru 50 minut na každý z nich)

Nutno podotknout, že ačkoli se mezi rozhovory objevovaly určité podobnosti, je příběh každého z dotazovaných silný a jedinečný a všichni respondenti si zaslouží obdiv za to, jak dokázali zvládnout i ty nejtěžší etapy svého života.

---

²⁵ zvukové záznamy byly pořízeny v dostatečné kvalitě mobilním telefonem

3. Empirická část

3.1 Analýza dat

I přes poměrně nízký počet osob, které byly ochotné se výzkumu zúčastnit, bylo ve výzkumném šetření dosaženo všech potřebných informací.

Nejdříve stručně nastíním na životní příběhy respondentů. Posléze se zaměřím na konkrétní oblasti rozhovorů, které mi budou nápomocné při naplňování cíle práce. Citace jsou uváděny v přesném znění podle přepisu rozhovorů.

3.1.1 Životní příběhy

Jedním ze způsobů, jak detailněji poznat konkrétního člověka, je nechat si převyprávět jeho životní příběh. Nejde ani tak o reálné dění, ale o způsob, kterým osoba svůj životní příběh chápe a interpretuje. Životní příběh tedy přináší spoustu informací o určitém jedinci a o životních etapách, kterými si prošel, o osobách, které jsou součástí jeho příběhu, o jeho vztahu ke světu i sobě samému, atd. Lze předpokládat, že události, které jsou do takového příběhu zahrnuty, mají pro jedince určitý význam a je možné je chápat jako určité mezníky, jenž ovlivňují průběh dalšího dění (Vágnerová a kol. 2013 s. 13.)

Nutno podotknout, že získané informace nemusí být vždy zcela objektivní, což může být způsobeno (ať už záměrným či nezáměrným) vynecháváním informací ze strany respondenta, užíváním návykových látek a mnoha dalšími faktory.

R1 (žena, 21 let)

Respondentka nemá s životem na ulici dlouhou zkušenost. Z domova odešla těsně před Vánocemi roku 2013 a to zejména kvůli rodinným problémům, které trvaly již delší dobu a nadále se nedaly zvládat. Jediným důvodem, který ji držel doma, byla její 18ti letá sestra, se kterou měla hezký vztah a velice jí na ní záleží. Respondentka momentálně využívá služby SLD (nizkoprahového denního centra a noclehárny) a doufá, že se její sociální situace brzy vyřeší.

Tento rozhovor měl nejkratší trvání. To bylo způsobeno tím, že respondentka pobývá na ulici poměrně krátkou dobu a není se svou sociální situací smířena. Celou situaci považuje za velice citlivou a nechtěla se o ní bavit příliš do hloubky.

R2 (muž, 26 let)

V současné době v garsoniéře, kterou sehnal s pomocí sociálního pracovníka SLD. Tvrdí, že nyní již žije spokojeným životem. *“Tam kde su ted’, tam mám strašnej klid!”* Respondent za sebou má pestrou minulost. Vyrůstal v dětském domově, odkud si ho v jeho osmi letech vzala do péče jeho náhradní rodina. Vztahy v rodině byly bezproblémové až do chvíle, než se dal respondent dohromady s partou kamarádů, která na něho měla špatný vliv. Potom to šlo, podle jeho slov, všechno z kopce. Vystřídal mnoho zaměstnání, pracoval dokonce i v cirkuse, se kterým vystupoval na všemožných místech. Odtud ale po nějaké době odešel, zejména kvůli platovým podmínkám. Sehnal Posléze sehnal práci v Krkonoších, odkud ale také musel odejít kvůli propouštění. Nakonec se dostal do Olomouce, kde po dobu jednoho roku pracoval jako kuchař.

R3 (žena, 26 let)

Respondentka v současnosti bydlí na ubytovně společně se svým přítelem, se kterým čeká dítě. Je v sedmém měsíci těhotenství a na miminko se oba velice těší. Respondentka vyrůstala v rodině, v níž byly narušené vztahy, a to zejména díky zálibě v alkoholu její matky. Ve 14 letech odešla do diagnostického ústavu z důvodu kázeňských problémů. Po půl roce se vrátila zpět k rodičům, odkud ovšem za nedlouho opět odešla, ale tentokrát již do výchovného ústavu. Po dovršení 18ti let se respondentka vrátila domů, kde ovšem problémy neustále narůstaly. Jednoho dne sbalila věci a odešla z domu natrvalo. Po té pobývala nějakou dobu v Kroměříži, načež se přemístila do Olomouce, kde se seznámila s nynějším přítelem. Někakou dobu žili přímo na ulici. Poté se přestěhovali do již zmíněné ubytovny.

R4 (muž, 23 let)

I přes svůj mladý věk má velice pestrou minulost. Když mu bylo šest let, přijela si pro něho sociální pracovnice do vyučování a odvezla ho do dětského domova. Respondent tvrdí, že do současné doby nezná důvod, proč tomu tak bylo. Nepamatuje si, že by se v rodině před jeho odchodem vyskytovaly nějaké patologické jevy. Jeho mladší sestra v rodině zůstala, ale o pár let později se do stejného dětského domova dostala i ona - z důvodu domácího násilí ze strany nové přítelkyně otce, se kterou začal žít po smrti jejich matky. Sestru si posléze vzala do péče jejich teta- od té doby respondent sestru neviděl. Po odchodu z dětského domova začal pracovat

v oboru, ve kterém je vyučen. Z práce byl ale propuštěn Díky tomu skončil na ulici, na které žil čtyři roky, než si našel práci a bydlení. V současné době ale o práci přišel a hrozí mu, že ztratí i bydlení, jelikož není v jeho silách platit nájem. Velkou roli v jeho životě hraje pervitin, na kterém je závislý již od dob dospívání. Z důvodu jeho výroby a prodeje byl odsouzen k půl roku odnětí svobody.

R5 (žena, 23 let)

Respondentka žila se svou sestrou (dvojčetem) v úplné rodině až do té doby, než zemřela jejich matka. Po této tragické události si respondentku i její sestru vzali do péče prarodiče, jelikož nebylo v silách otce zvládat výchovu dcer. Otec si později našel novou přítelkyni, se kterou založil novou rodinu. Chtěl, aby se dcery opět staly součástí jeho života a žily společně s ním, jeho novou manželkou a dětmi. S tímto ovšem prarodiče nesouhlasili a s otcem se pohádali. Když od nich po hádce rozružený otec odjížděl, naboural do stromu a zemřel. Po nějaké době ale babička přestala zvládat výchovu vnuček, zejména kvůli nemoci dědečka Z toho důvodu byly umístěny do dětského domova. Sestra odešla do náhradní rodiny v šesti letech. O dva roky později, v osmi letech, odešla z dětského domova i respondentka. Odchod k náhradním rodičům ovšem nevidí jako žádnou výhru. Musela se zde potýkat s problémy, které působil její náhradní otec. Ten ji fyzicky napadal, několikrát se jí pokusil sexuálně zneužít, atd. respondentka v této rodině žila po dobu pěti let, po té (ve třinácti letech) odešla do výchovného ústavu, jelikož fyzicky napadla přítele své kamarádky, který se do dnes musí potýkat se zdravotními následky. Když respondentka dosáhla plnoletosti, tak se rozhodla, že se domů již nevrátí. Našla si přítele. Ze začátku byl jejich vztah idylický, všechno se ale změnilo ve chvíli, kdy se jim narodila dvojčata a jedno z nich brzy po porodu zemřelo. Přítel jí to dával za vinu a začal ji fyzicky i psychicky týrat. Jednoho dne rozhodla, že takhle to dál nejde, a odešla od něho i za cenu, že opustí svoji dceru.

Respondentka si našla nového přítele, se kterým bydleli nějakou dobu přímo na ulici. V současnosti již žijí na ubytovně. Svoji dceru pravidelně vídá a doufá, že ji jednou dostane zpět.

Její příběh byl, stejně jako všechny ostatní, velice silný. Respondenty obdivuji za to, že se dokáží usmívat i po všech hrůzných okamžicích, kterými si v životě prošli. Mnozí z nich dokonce své životní příběhy dokázali vyprávět s humorem a nadsázkou.

3.1.2 Dětství a dospívání mladých bezdomovců

Nejdříve se budu zabývat dětstvím a dospíváním respondentů. Zaměřím se na jejich vztahy v rodině (mezi rodiči, sourozenci, atd.), někteří respondenti si prošli ústavní výchovou - je zajímavé sledovat jejich rozdílné vnímání této životní etapy. Okrajově se také dotknu násilí, se kterým se museli respondenti potýkat. Na závěr této podkapitoly zmíním oblast vztahů mezi vrstevníky a vzdělání respondentů.

Jak jsem již zmínila v teoretické části této práce- rodiny, ač mohou být různé, hrají nezastupitelnou roli v životě každého z nás.

R2 si na své biologické rodiče nevzpomíná. Adoptivní rodinu, do které přišel z dětského domova, považuje za vlastní – byla funkční, nevyskytovaly se zde žádné patologické jevy a poskytla mu bezpečné zázemí. Během celého rozhovoru s ním nezazněla ani jediná negativní výtka, který by směřovala k jeho rodině: *„Jó, my jsme měli dobré vztahy. Až moc dobré! Jen já jsem byl pěkný kvítko, byl jsem taková černá ovce, jak se říká.“*

R4 sice označuje svoji rodinu jako funkční, ale zřejmě se zde vyskytovaly problémy, o kterých respondent nevěděl. Ani v současné době nezná důvod, proč byl jako šestiletý odvezen do dětského domova. Respondent se v průběhu rozhovoru také zmínil, že by se rád konečně dozvěděl okolnosti, kvůli kterým se ocitl v dětském domově.

Ostatní respondenti však vidí svoji rodinu za problémovou a necítili se zde dobře. R3 sice vyrůstala s oběma rodiči, ale její matka se potýkala s alkoholismem: *„U nás v rodině nebyly vztahy žádné, protože hlavně z máminé strany, tam hodně figuruje alkohol až do dneška, ale nestěžuju si. S tátou byly vztahy dobré.“* Matčiny problémy s alkoholem způsobily to, že se respondentka necítila doma dobře a v bezpečí a měla potřebu z domu co nejdříve odejít: *„Já už jsem prakticky nechtěla být doma, že jo, hádat se s mámou, nebo to. Nestarat se, co je doma. Taky jsem chtěla mít svým způsobem svobodu.,“*

R1 si také s rodiči, zejména s otcem, nerozuměla: *„On je pro mě úplně jiná, je takový zvláštní v něčem.“*

R5 se setkávala s rodinnými problémy, které působil její náhradní otec, v nové rodině, do které se dostala z dětského domova. *„Bylo to strašné, nevzpomínám na to ráda.“*

Vztah se sourozenci

I vztahy se sourozenci byly rozdílné. Respondenti R1, R2 a R4 měli se svými sourozenci hezké vztahy. R5 si se svojí sestrou, dvojčetem, nikdy nebyla příliš blízká. Jediná R3 je jedináček- i přes absenci sourozenců si nikdy nepřipadala sama.

R2 má tři nevlastní bratry: „*Mám tři nevlastní bráchy, ale oni mě berou jako vlastního, to je hezký a já to vím*“ On jediný se se svými bratry vidá i v současnosti. O hezkém vztahu sourozeneckém se zmínil i R4: „*Sem v děcáku vždycky ségru bránil, když ju někdo otravoval.*“

R1 se zmínila o své mladší sestře: „*Kdyby mi mělo na někom záležet, tak je to rozhodně ona, teďka jí vlastně bylo 18 let*“

R5 se zmínila o své sestře, se kterou si nikdy nebyla příliš blízká. „*I když jsme dvojčata, jsme každá úplně jiná. Já byla vždycky spíš kluk a ona fíflena.*“

Ústavní výchova

Ústavní výchovou si prošli čtyři respondenti - R2, R4 a R5 prožili část svého dětství v dětském domově. R3 odešla kvůli problémům v rodině do diagnostického ústavu a po té do výchovného ústavu. R5 strávila kus svého dospívání ve výchovném ústavě. Každý z nich na tuto etapu svého života vzpomíná rozdílně.

R2 pobýval v dětském domově do svých osmi let, kdy si ho vzala do péče pěstounská rodina. Na období v dětském domově ale nevzpomíná rád: „*Mamka mě musela naučit všechno, já jsem ani nevěděl, jak se drží zmrzlina, úplně všechno! V děcáku se o tebe nestarali, tam tě vypustili ven, jo, a když jsi hulákal nebo něco, tak ti píchli injekci a pak jsi ležel, to bylo normální, na tohle si moc dobře vzpomíná, i když na to radši nevzpomínat*“

Zcela podhled na vyrůstání v dětském domově mi poskytl R4: „*Mně tam nic nechybělo, to záleží na těch vychovatelích, někde je to hrozný a někde dobrý. Já sem se měl dobře, já jsem se nemohl stěžovat. Tam jsem se ráno probudil, měl jsem na stole snídani, svačinu, všechno nachystaný, on je to pak celkem problém, jak se člověk ocitne venku. Občas tam ještě teď chodím na návštěvy*“

R3, která trávila část svého dospívání v diagnostickém ústavu, také neshledala na této etapě svého života, žádná negativa: „*Tam se to dalo zvládat, to je jako když si představíte internát, něco na ten způsob. A když se mi tam třeba nelíbilo, tak jsem třeba utekla a za tři dny se vrátila*“ O něco horší to pro ni bylo když se posléze ocitla

ve výchovném ústavu: „*Pak v pasťáku to bylo ale horší, tam byl tvrdší režim*“ R3 se ale zmínila, že to pro ni bylo pořád lepší, než přebývat doma s matkou.

R5 vyrůstala v dětském domově společně se svojí sestrou, která ale odešla do pěstounské rodiny dříve. Respondentka nemá příliš vzpomínek na období, které prožila v dětském domově. Zkušenosti má také s výchovným ústavem, ovšem ani o této etapě se příliš nezmiňovala.

Násilí

O jisté formě domácího násilí hovořil R4. Ten sice nezažil popisovanou situaci osobně, ale i tak týrání, kde byla obětí jeho mladší sestra a aktérem násilí nová přítelkyně jejich otce, hovořil s určitým rozčarováním, jako by mu byl přítomen. Respondent byl v době, kdy násilí v rodině probíhalo, již v dětském domově. Jeho sestra, jež se dostala do stejného dětského domova o několik let později, mu detailně celou situaci, která byla v rodině po jeho odchodu do institucionální výchovy, popisovala. „*Otec si našel novou přítelkyni a ona týrala moju sestru a otec s tím nic neudělal.*“ Z jeho vyprávění bylo patrné, že si klade určitou vinu za to, že nebyl ve zmíněné době sestře na blízku a nemohl týrání zabránit, což také vypovídá o blízkém vztahu mezi sourozenci.

R5 se s násilím setkala ve svém životě hned několikrát. První zkušenosti s týráním má z období, kdy žila ve své náhradní rodině, do které se dostala, jak jsem se již zmínila v jejím životním příběhu, z dětského domova ve svých osmi letech. Aktérem byl její nevlastní otec, který ji týral a několikrát se ji pokusil i zneužít: „*Dokonce mně říkal, že mě miluje. Mámě jsem to nikdy neřekla. Nechtěla jsem ji přidělovat starosti*“ Další zkušenost s násilím má z doby, kdy si myslela, že ji v životě již nic špatného nepotká. Respondentka žila se svým přítelem. Jejich vztah popisuje jako idylický: „*Znáte to, ze začátku, to byla fakt láska!*“ Zlom nastal v okamžiku, kdy se partnerům narodila dvojčata, dívka a chlapec. Chlapec se ovšem narodil se zdravotními problémy. „*od té doby už bylo všechno jinak, chlap mi to začal vyčítat, úplně se to změnilo, měla jsem pocit, jako by se láska úplně vytratila. Dokonce mě začal mlátit*“

Z jejího vyprávění bylo zřejmé, že doposud není se zmíněnou etapou jejího života zcela smířená.

Vzdělání

V teoretické části práce je zmíněno, že bezdomovci jsou lidé, u kterých se již v dětství, v souvislosti se vztahem ke škole, projevuje neschopnost respektovat běžné normy a plnit svoje školní povinnosti. Tuto skutečnost mi ovšem nepotvrdil ani jeden z dotazovaných. Všichni hovořili o škole pozitivně, školní léta označují jako období, během kterého si osvojili spoustu užitečných znalostí a dovedností.

R2 nejdříve navštěvoval základní školu při dětském domově, po odchodu do náhradní rodiny začal chodit do školy v místě bydliště. Po přestupu ovšem přestal učivo zvládat.: *“Chodil jsem na zvláštní školu a potom jsem chodil do Olomouce vyučít se a to mě bavilo.*

I přes to, že R1 měla občas problémy s učením, hodnotí školní léta pozitivně: *“Ve škole jsem neměla nikdy nějaké větší problémy s docházkou, nebo záškoláctvím, spíš pro mě bylo těžší se učit sama, nebo se naučit učit. Všechno jsem ale dokončila, dokončila jsem servírku, za to jsem ráda“*

R3 to, že se vyučil, označuje za přínosné: *“..za to jsem rád!“*

Na otázku jak vzpomíná na školní léta, odpověděla R3: *„Dalo se to tam vydržet.“*

Vztahy s vrstevníky

Co se týče vztahu s vrstevníky, všichni respondenti uvedli, že měli dostatek přátel a navazování kontaktů pro ně nikdy nebylo obtížné.

R1: *„Já jsem měla vždycky spoustu kamarádů, ať už ve třídě, nebo jinde, to je úplně jedno kde. Já jsem nikdy neměla problém se seznámit a říct si s ním pár věcí.“*

Podobnými slovy popsali svá přátelství i R3 a R2.

R5 se zmínila, že vždy vyhledávala spíše kamarády mužského pohlaví: *„...k těm jsem měla vždycky tak nějak blíž“*

Žádný z respondentů se nesetkal ve svých školních letech s šikanou (ať už jako agresor či oběť). Dotazování si dokázali vydobýt takovou pozici v kolektivu, se kterou byli spokojeni. R3 na otázku šikany reagovala: *„Jaký si to uděláte, takový to máte“*

R4 podotkl, že přátelství, která navázal během svého pobytu v dětském domově postupně vyprchala a s nikým se v současné době již nevidá: *„Nevím kde je jim všem konec“*

Současné vztahy s rodinou

R2 svoji rodinu navštěvuje pravidelně a z jeho vyprávění bylo znatelné, že mu na nich velice záleží: *“Já na ně nedám dopustit“*

I přes všechny problémy, které R3 se svojí matkou v dospívání zažila, se dokázala přes všechny jejich spory přenést a znovu se s matkou začala vídat. *„...ona bude brzo babička, že jo“*

V podobné situaci se nachází i R5. Ta si také dokázala znovu najít cestu ke své náhradní matce. *„Matka se po smrti otce zbláznila, mluví s ním, i když je mrtvej, klidně i dvě hodiny. I tak se s ní ale vídám“*

Také R4 je v kontaktu se svými rodiči: *„My o sobě víme furt! Občas za něma jezdím“* Co ho ale mrzí, je vztah s jeho sestrou. Ta žije stále u jejich tety a strýce, ale od jejího odchodu z dětského domova se neviděli, jelikož o to sestra nejeví zájem: *„Ted'ka o Vánocích jsem k nim přijel, měl jsem nakoupený dárky, že je uvidím, ale nějak jsem se ta nedozvonil“*

Jediná R1 se s rodiči neviděla od doby, kdy z domu odešla. Uznává ale, že se stále jedná o citlivou záležitost. Za nějakou dobu plánuje rodiče kontaktovat, ale jak sama říká: *„...musím počkat, až to všechno přebolí“*

Shrnutí dětství a dospívání respondentů

Část zabývající se dětstvím a dospíváním respondentů potvrdila skutečnost, kterou jsem ve své práci již několikrát zmínila- rodiny (i ty nevlastní) mladých bezdomovců jsou opravdu zcela rozličné. Mohou být funkční, stejně tak jako problémové. Jedno však měly všechny životní příběhy společné - i přes veškeré neshody, které se v minulosti v rodinách respondentů vyskytovaly, jim na nich záleží, jsou pro ně důležité a dokázali si k rodičům vytvořit citový vztah. Nejdůležitější je pro ně ovšem vztah se svými sourozenci. Všichni respondenti, pokud sourozence mají, touží po tom, být s nimi v kontaktu. Mnohdy pro ně znamenal oporu v těch nejtěžších chvílích. Nikdo z respondentů se nezmínil o pocitu, že by jejich sourozenec byl v rodině preferován.

Zajímavé je také zjištění, že téměř všichni respondenti spatřují důvod problémů, se kterými se jejich rodiny musely potýkat (či se stále potýkají) ve svých rodičích. To znamená, že si nedokázali přiznat, že negativní postoj rodičů k nim by mohl být reakcí na jejich, mnohdy neúnosné chování. Jediný R2 spatřuje problémy v sobě samém.

Respondenti, kteří si prošli ústavní výchovou, poskytli na ni zcela rozdílné pohledy. Někteří tuto etapu jejich života označili za nejlepší v jejich životě, jiní na ni vzpomínají neradi.

Někteří z respondentů se ve svém životě setkali s násilím. Pouze v jednom případě se násilí odehrávalo uvnitř rodiny, v druhém případě byl agresorem přítel respondentky. V obou případech klienti ovšem tvrdí, že jsou s touto nepříjemnou situací vyrovnání.

V současné době jsou čtyři respondenti se svojí rodinou v kontaktu, ať již více, či méně častěji. Jediná R1, která je na ulici nejkratší dobu, stále své rodiče nekontaktovala.

Důležité je ovšem podotknout, že se jedná pouze o jednostranný pohled respondenta na jeho rodinu a dětství či dospívání. Nevíme, jaká byla skutečnost, jestli respondenti hovořili o svých vztazích v rodině pravdivě, či nikoli. Hlavní je ovšem skutečnost, že právě respondenti vztahy v rodině takovým způsobem prožívají a interpretují.

3.1.3 Příčiny bezdomovectví

I přes skutečnost, že se příčiny odchodu na ulici u respondentů lišily, lze nalézt jejich společné rysy- v žádném případě nebylo bezdomovectví svobodnou volbou respondentů²⁶, vždy bylo důsledkem jedné, či více nakumulovaných příčin. Ve většině případů se jednalo o příčiny subjektivní, o objektivních příčinách se respondenti zmiňovali pouze zřídka.

Rodinné problémy

Klíčovou příčinou, která se výzkumným šetřením potvrdila, byly spory uvnitř rodin respondentů. Kvůli rodinným problémům z domu odešla R1, která se zmínila, že jsou s rodiči úplně rozdílní a právě kvůli oněm rozlišnostem si nerozumí. Stejně tak R2 odešel kvůli stále častějším neshodám. R2 ale, na rozdíl od R1, uznává, že byla větší část sporů vyvolána jím samotným. Na otázku- v čem vidí hlavní příčinu jeho situace, odpověděl: *To bylo kvůli sporům doma, byl jsem pěkný kvítek, to už se nedalo, to jsem už radši odešel z domu sám.*

---

²⁶ I svobodné rozhodnutí respondentů odejít z domu bylo podmíněno problémy, které se objevovaly např. v rodině

Další respondentka, R3, se sice také musela také potýkat s problémy s rodiči, tuto skutečnost ovšem neoznačuje jako hlavní příčinu. R3 sice odešla z domu. Šla do Kroměříže „*To město se mi se celkem líbí, jsou tam nádherný památky a taky tam, přiznám se, byla možnost levnějšího bytu.*“ Ve zmíněném městě začala nejdříve pracovat ve fabrice. Po ukončení pracovního poměru si našla novou práci- v kuchyni. „*To dopadlo tak, že mi po třech měsících nezaplatili poslední výplatu. Co má člověk dělat? Říkala jsem vedoucímu, ať mi to zaplatí a on kdesi cosi, začal se vymlouvat. Takže hlavní příčinou je prakticky to, že mi nezaplatili výplatu a že nebylo na nájem*“

R5 skončila na ulici po té, co již nadále nezvládala snášet fyzické i psychické týrání ze strany přítele. Ten ji začal napadat po tom, co porodila dvojčata, z nichž jeden, chlapec, neměl vyvinuté plíce a zemřel. „*Největší chyba byla, že se na něho šel ex v porodnici podívat. Ještě si ho vyfotil*“ Po té respondentka zažila, jak sama zmiňuje, peklo. Přítel ji napadal, zneužíval, vyhrožoval jí. R5 se šla jednoho dne projít a viděla v známky týrání- zhmožděný krk a modřiny. „*Tenkrát nastal ten zlom. Hodila jsem mu klíče do schránky a odešla na ulici. Jen s občankou v kapse*“

R4 označuje jako hlavní příčinu skutečnost, že se krátce po odchodu z dětského domova začal stýkat s „partou kamarádů“: „*Vůbec to pro mě nebylo lehký období, když jsem odcházel z dětskýho domova, měl sem domluvenou práci na tři měsíce, ale pak jsem se chytl jedné party a to byla chyba. Pak jsem se teda ocitl na ulici. Vůbec to nebylo lehký období.*“

Závislosti

Závislosti, ať se jedná o závislost na alkoholu, na marihuaně, pervitinu a další, velice úzce souvisejí s životem většiny bezdomovců. Během své praxe s osobami bez domova jsem se setkala se spoustou klientů, kteří se s tímto problémem potýkali. Nejčastější byla závislost na alkoholu. Někteří z klientů se zmínili, že alkohol byl jednou z příčin vedoucí k jejich odchodu na ulici. Ve více případech se ale klienti dostali k alkoholu, či jiným drogám, až v době, kdy již na ulici byli. Jedna osoba bez domova se během našeho rozhovoru zmínila: Ono by to na ulici ani bez alkoholu nešlo. Pijí tam všichni. Pomáhá mi to zapomenout.

S největšími problémy pramenícími z užívání návykových látek se musel potýkat R4. „*Nejdřív to byl alkohol a tráva.*“ Osudnou mu ovšem byla závislost na pervitinu, několik let ho dokonce i sám „vařil“ a prodával. Nejdříve kamarádům, později se jeho klienta poněkud rozšířila. „*Tím se moc chlubit nechci...Nejdříve to pěkně šlapalo, byly*

*prachy, ale pak mě nějaký grázl naprášil... Najednou se rozrazily dveře a tam byli chlupatí, přesně jak to bývá v těch amerických filmech a největší průser byl to, že jsem měl zrovna v ruce baňku a vařil. To byl konec.“ R4 dostal trest odnětí svobody na půl roku ve vazební věznici. Na o ve věznici ovšem nevzpomíná ve zlém: *“Já jsem se v tom vězení vlastně taky neměl úplně špatně. Když je člověk šikovný, tak jde zvládnout cokoli. I o drogy není ve vězení nouze Nalepit psaníčko pod známku a poslat do vězení? To nebyl problém... Ti bachaři jsou taky jenom lidi, dali se uplatit, aby to tam měl člověk lehčí... A pak, když jsem vylezl, něco se ve mně zlomilo, našel jsem si práci a tak. Řekl sem si, že ne, že takhle už to dál nejde. Že už chcu bejt bez problémů. Teď už fakt nevařím...Jednou za čas si dám“**

Se závislostí musela potýkat i R3, ale ta o tomhle tématu hovořit nechtěla: *„K tomu bych se nerada vyjadřovala“* Nyní již zastává opačný názor: *„Nejhorší by bylo se na všechno vykašlat a začít teď chlastat“*

Ostatní respondenti tvrdí, že nikdy problémy se závislostmi neměli. R5: *Občas jsem chlastala, ale to bylo už na ulici. Bez toho by to nešlo.* R2: *„Drogy? To nikdy! Ani trávu, to já nikdy, to pak už jde všechno z kopce, ani žádný tvrdý, to fakt ne.“* Podobně na tom je i respondentka R1: *„Drogy? To vůbec“*

U žádného z respondentů se tedy nepotvrdilo, že by byla závislost spouštěčem jejich bezdomovectví. V případě kdy se nějaká závislost vyskytovala, tak to bylo až v důsledku jejich sociální situace.

Dluhy

Zkušenost se zadlužením má například R4, který se musí potýkat hned s několika dluhy, které mu vznikly z rozdílných důvodů- např. kvůli jízdě městskou hromadnou dopravou bez jízdenky: *„tak kvůli tomu něco mám“*, taktéž kvůli nedostavení se k soudu *„...tam je pokuta padesát tisíc, když se člověk nedostaví, nebo se neomluví a to jsem neudělal, no. Tam určitě ještě budou nějaký procenta k tomu, na to jsem úplně zapomněl.“* Další dluhy mu vznikly v souvislosti s Úřadem práce, kde nebyl zaregistrovaný a i přes tuto skutečnost tvrdil, že se registroval: *Jo, tak ještě nějaký dluhy mám tam, to jsem tvrdil, že jsem na úřadu práce a nebyl jsem. Tak na to se přišlo, tak musím zpětně vratet dávky“*

S dluhy se musí potýkat i R3, která se zadlužila kvůli paušálu na telefon, který podepsala na dva roky. *„Jenže pak mi ukradli telefon i s tou simkou... Šla jsem do té společnosti i s potvrzením od policajtů, že mi ho ukradli a tam po mně chtěli pět set*

korun. To jsem jim řekla, že na to kašlu. Jenže v té smlouvě bylo napsaný, že i když se to nepoužívá, tak se za to musí platit... Pak mi přišel nějaký papír od vymahačské firmy, že mám dluh nějakých osm- devět tisíc...Pak jsem si řekla, že to zaplatím, ať nemám nějaký velký problémy. Tak sem jim to nadvakrát zaplatila. Jenže teď mi přišlo, že tam má dluh nějakých deset tisíc za to, že jsem s nima ukončila smlouvu, nějakou tu jejich smluvní pokutu, nebo co. Teď se to řeší přes advokáty“

Ostatní respondenti se s dluhy nesetkali. R2: „*Já si radši koupím lístek, i když jedu jen jednu zastávku“*

Dluhy, stejně jako závislosti, nebyly u žádného z respondentů spouštěcí příčinou bezdomovectví, objevily se až v době, když už se respondenti potýkali se zhoršenou sociální situací. Pravdou však zůstává, že R3 i R4 se svojí zadlužeností zabývají a pokoušejí se ji řešit, ne jako spousta dalších bezdomovců, kteří se řídí heslem: „*Ono to nějak dopadne“*.

Shrnutí příčin bezdomovectví mladých osob

Dysfunkční rodina je tedy tím nejdůležitějším faktorem, který ovlivnil odchod respondentů z domova. Zajímavá je ovšem skutečnost, že sourozenci, kteří vyrůstali ve stejném prostředí, se na ulici neocitli. Nabízí se tedy otázka, zdali rodinné zázemí, které respondenti označili za problémové, opravdu natolik problémové bylo, či zdali nehraje větší roli neúnosné chování dotazovaných. O tom, že by mohli mít i oni určitý podíl na neshodách uvnitř rodiny se ovšem zmínili pouze okrajově, či tuto skutečnost ze svého vyprávění záměrně zcela vypustili.

R1 i R2 tedy opustili domov kvůli neshodám, které se v rodině objevovaly stále intenzivněji (R2 ovšem uznává, že on byl tím hlavním zdrojem problémů). Také R5 odešla na ulici v důsledku problémových vztahů, ale v tomto případě se jednalo o neúnosné chování přítele, otce jejich společné dcery. R4 zase označil za hlavní příčinu to, že se po odchodu z dětského domova začal stýkat s partou přátel, kteří žili způsobem vedoucím k životu na ulici. R3 označila za příčinu skutečnost, že nedostala zaplacenou výplatu od svého zaměstnavatele. Tudíž nemohla zaplatit nájem a skončila na ulici. Ovšem i této zkušenosti předcházely problémy s rodiči, od kterých odešla.

Je tedy zřejmé, že rodinné problémy hrají v příbězích respondentů velikou roli. Někteří respondenti se ve svém životě museli potýkat s dluhy či závislostmi. Ani v jednom případě se ovšem nejednalo o hlavní příčinu života na ulici, spíše o jeho důsledek, díky kterému je složitější reintegrace respondentů zpět do společnosti.

3.1.4 Co bude dál?

V závěrečné části svého výzkumu jsem se zaměřila na otázku: „**Jak si představujete svoji budoucnost?**“ Plány většiny respondentů souvisely s návratem do běžného života. Nejdůležitější bodem pro ně bylo najít si práci. R2: *„Jó, tak o tom, co bude, přemýšlím skoro furt! Myslím si, že je nejdůležitější si najít stabilní práci, tu já hledám furt. Hodně mi pomáhaj lidi z charity, ti mi vždycky zavolaj, když je něco novýho“* Stejně si svoji budoucnost představuje i R4 *„Hlavně si najít práci, chtěl bych se usadit, najít si rodinu. Ted' k tomu sice moc našlápnuto nemám, ale už by bylo načase. Stálé bydlení, stálou práci, abych tu furt jenom nevandroval, od práce se to všechno odvíjí, to je takovej ten základ, když člověk nemá práci, nemá nic“*

Nejvíce ze všech respondentů o své budoucnosti přemýšlí R3, která se svým přítelem čeká na narození miminko *„Už se těším, až budeme s malým chodit na procházky... Ono je to trochu složitější, přítel je starší, tak plánuju, že s malým budu doma dva roky, pak s ním zůstane na mateřské přítel a já si půjdu hledat práci - myslím, že po tom to bude o něco jednodušší, doufám v to. Takhle to já plánuju a přítel s tím počítá. Ze začátku budeme na ubytovně a potom? To nikdo neví. To se uvidí, co s sebou život přinese.“*

R5, která v současné době žije se svým novým přítelem, se přiznala, že se budoucností moc nezabývá.: *„No, já to moc neřeším, to můj přítel to má jasně nalajnovaný a naplánovaný. Já nevím. Co bude, to bude. Ale asi nejdřív práci.“* To je dle mého názoru důsledek toho, že má respondentka negativní zkušenosti s bývalým přítelem. Proto může mít jisté obavy z plánování budoucnosti s přítelem současným

R1: *„Já jsem se v této situaci ocitla poprvé, takže moc nevím, ani na Vánoce jsem nebyla doma. Něco už plánuju, zrovna jsem si byla domlouvát brigádu. Ale teď vlastně můžu jen čekat, co bude dál.“*

Shrnutí představ o budoucnosti

Ačkoli je pro osoby bez domova typická orientace spíše na současnost, nebyli otázkou o budoucnosti zaskočení. Jejich představy se v lecčem liší, jedno však mají společné- téměř všichni respondenti uvedli, že jejich největším cílem je nalézt si práci. Od zaměstnání se, dle jejich názorů, bude odvíjet vše ostatní- bydlení, rodinné zázemí, atd. Nejvíce o své budoucnosti přemýšlí R3, jelikož s přítelem očekávají narození dítěte. Naopak R1 se svojí budoucností zatím příliš nezabývá. Všichni respondenti

mají své plány do budoucnosti. Nyní je ovšem důležité, aby našli dostatek síly k jejich realizaci.

Diskuze

Během rozhovorů jsem si uvědomila, jak široké téma jsem si pro práci zvolila. Bezdomovectví nabízí spoustu podnětů, na které by mohla být zpracována mnohem rozsáhlejší práce. Vzhledem k rozsahu bakalářské práce nebylo možné se zabývat všemi oblastmi života mladých bezdomovců, které považuji za důležité. Z toho důvodu jsem si zvolila právě zmíněné tři oblasti, na které jsem se v práci zaměřila.

Ve svém výzkumu spatřuji určitá rizika. Nevýhodou je skutečnost, že jsem doposud neměla žádné větší zkušenosti s kvalitativním výzkumem, tudíž se zde mohou objevit určité mezery. Dalším rizikem může být například nízký počet respondentů, kteří byli ochotní se výzkumného šetření účastnit. Domnívám se, že i přes tuto skutečnost jsem dosáhla požadovaných výsledků.

Dalším autorům bakalářských prací bych doporučila, aby se blíže zaměřili na problematiku mladých bezdomovců do 26 let, konkrétněji na ženy, v této věkové kategorii. Během rozhovorů se třemi bezdomovkyněmi mě napadala spousta podnětů, na které by bylo možné se zaměřit, např. jaká hlavní úskalí spatřují v životě na ulici?

Závěr

To, že je opravdu snadné stát se bezdomovcem, bylo již řečeno několikrát. Cesta zpět k běžnému životu je ale mnohem obtížnější. Člověk musí překonat spoustu překážek a i tak není nikde zaručeno, že se mu to podaří.

Práce sledovala cíl zmapovat životní příběhy mladých bezdomovců se zaměřením na příčiny vedoucí ke ztrátě bydlení. Byla konstruována tak, aby byly zachyceny body, které považuji v otázce bezdomovectví mladých osob za nejdůležitější. Dle mého názoru se mi podařilo potřebné oblasti nastínit.

Pro realizaci výzkumu bylo nutné nejdříve zpracovat teoretickou část práce. V té jsem věnovala pozornost oblastem, které souvisí s bezdomoveckou problematikou. Nejdříve jsem vymezila pojem bezdomovectví a zmínila jsem, koho lze za bezdomovce považovat. Nastínila jsem také různé pohledy autorů na bezdomovecký fenomén. Dále jsem se věnovala třem nejvýznamnějším typologiím bezdomovectví – dle Hradeckých, Janebové a typologii ETHOS. Následně jsem se zaměřila na příčiny bezdomovectví, kterých existuje celá řada. Pozornost jsem věnovala také sociálním službám pro osoby bez domova a právní úpravě bezdomovectví. V neposlední řadě jsem se zaměřila na bezdomovectví mladých osob do 26 let. Tato věková kategorie je důležitá pro mé výzkumné šetření.

Před samotnou analýzou dat jsem si vymezila metodologii empirické studie. Pro své výzkumné šetření jsem si zvolila kvalitativní paradigma, konkrétně metodu polostrukturovaného rozhovoru. V této části jsem také definovala výzkumný cíl a dílčí otázky, které mi napomohly k dosažení cíle. Dále jsem charakterizovala výzkumný vzorek, který byl pro účely výzkumu vybrán metodou záměrného výběru. Stručně jsem také popsala průběh celého výzkumu.

Posléze jsem přešla k samotné interpretaci dat, kterou jsem se snažila prokládat teoretickými poznatky, abych poukázala na spojitost mezi teorií a výzkumným šetřením. Všichni respondenti se zmínili o skutečnosti, že již v průběhu dospívání měli problémy s „útěky z domova“, což je pro mladé bezdomovce typické. Ty byly ve většině případů zapříčiněny konflikty v rodině, chybějícím pocitem jistoty a strachem z rodičů. Jednoho dne ovšem přišla situace, kdy ony mladé osoby opět odešly z domu, ale tentokrát se jednalo o odchod trvalého charakteru. Na ulici pocítili svobodu, kterou v rodině zřejmě postrádali a někdy si zde mohli připadat i bezpečněji, než v blízkosti rodičů.

Faktory vyvolávající definitivní odchod z domova mají multikauzální charakter. Dílčí otázky poukázaly na skutečnost, že u všech respondentů existuje vždy jedna příčina, kterou lze označit za hlavní. Tato příčina se v mnoha případech kumuluje s dalšími, ne však méně významnými příčinami, které ve výsledku způsobují bezdomovectví.

Z výzkumu vyšly najevo určité skutečnosti, které zapříčinily odchod mladého člověka na ulici.

Rodina hraje v životě respondentů velice důležitou roli. I když ve většině případů jsou spory v ní hlavním důvodem odchodu na ulici, tak respondentům záleží na tom, aby s rodiči a sourozenci byli v kontaktu. Potvrdila se tedy skutečnost, která vyplývá z mnoha výzkumů - rodinné konflikty jsou nejčastější příčinou odchodu mladých osob na ulici. Před samotným výzkumným šetřením jsem předpokládala, že důležitou roli budou hrát taktéž drogy. To se mi ovšem u žádného z respondentů nepotvrdilo, jelikož u nikoho nebyly drogy spouštěcím mechanismem. Problémy s návykovými látkami se ve vyprávění objevovaly, avšak v žádném případě je nelze označit za hlavní příčinu odchodu na ulici. Dalším prvkem, který byl v příbězích společný je to, že se u všech respondentů jednalo o odchod impulzivní, bez předešlého promyšlení a bez úspor, které by jim zajistily uspokojení potřeb alespoň na určitou dobu. Všichni odešli v lepším případě s pár sbalenými věcmi, v případě horším pouze s občanským průkazem v kapse. Žádný z respondentů ovšem svého rozhodnutí nelitoval. Všichni ho označují za správné a nutné – někteří i po několika letech.

I když v dnešní době existuje již řada publikací zabývajících se danou problematikou, je podle mého názoru velice důležité se více zaměřit právě na bezdomovectví mladých. Včasnou prevencí, či jeho řešením v počátcích, lze předejít propadu mladých osob do bezdomovectví dlouhotrvajícího. Podle mého názoru by mohlo být v řešení bezdomovecké problematiky nápomocné např. zajištění sociálního bydlení pro osoby, které se ocitají v nepříznivé sociální situaci.

Tvorba bakalářské práce pro mě byla velice přínosná hned z několika důvodů. V první řadě jsem si rozšířila teoretické znalosti týkající se bezdomovecké problematiky. V sociální práci je krom praktických dovedností důležitá také teoretická základna sociálního pracovníka. Dalším, ne méně důležitým, přínosem pro mě bylo uvědomění si, že se ve svém životě velice často zabýváme malichernostmi. I když se značná část společnosti domnívá, že osoby bez domova nemají žádné touhy, hodnoty,

cíle, atp., není to tak úplně pravdou. Mnozí lidé, kteří se musí potýkat s životem na ulici, si dokáží vážít maličkostí. Jsou vděční za cokoliv, co pro ně jiní udělají a děkují za každý nový den. Jsem velice vděčná za to, že se mnou respondenti hovořili zcela otevřeně, i když to pro některé z nich nebylo vůbec jednoduché, vzhledem k citlivé povaze tématu.

Podle mého názoru je velice důležité nabídnout člověku, který se začíná propadat do pasti bezdomovectví, „pomocnou ruku“ hned v počátcích této nepříznivé situace, jelikož čím déle s ní musí člověk bojovat, tím těžší je jeho následný návrat k běžnému životu. Nikdo z nás nemůže s jistotou určit, zdali se jednou v takové situaci neocitne také.

Na úplný závěr bych dodala, že čas, který jsem strávila psaním své bakalářské práce, rozhodně nepovažuji za zbytečný. Vybrala jsem si cílovou skupinu, se kterou bych ráda pracovala i v budoucnu, tudíž pro mě byla tvorba práce velice přínosná a dokonce můžu říci, že jsem si například rozhovory s klienty užila. Vždyť již Matka Tereza řekla: *“Když není práce protkaná láskou, je zbytečná.”*

Seznam zkratk

Česká republika.....	ČR
Středisko pro lidi bez domova.....	SLD

Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura

Disman, M. (2005) *Jak se vyrábí sociologická znalost*, Praha: Karolinum

Fitzpatrick, S., Kemp, P., Klinker, S. (2004). *Bezdomovství: přehled výsledků výzkumu z Velké Británie*. Kostelec nad Černými lesy.

Haasová, J. (2005). *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Hartl, P., Hartlová, H. (2004). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.

Hombs, M. (2001) *American homelessness: a reference Handbook* Santa Barbara: ABC Clio, Inc.

Hradecký, I., Hradecká, V. (1996). *Bezdomovství- extrémní vyloučení*. Praha: Naděje.

Marek, J., Strnad, A., Hotovcová, L. (2012). *Bezdomovectví*. Praha: Portál.

Matoušek, O. a kol. (2013). *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál.

Matoušek, O., Kolářková, J., Kodymová, P. (2010). *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál.

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.

Průdková, T., Novotný, P. (2008). *Bezdomovectví*. Praha: Triton.

Heczko, E. a S., (roč. 2004, čís. 3) Problémy bezdomovců. Prevence sociálně nežádoucích jevů. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky

Časopisy

Pekárková, A. (2013) Sociálně-zdravotní problematika bezdomovectví. Sociální služby s. 28-31.

Plachý, A. (2006) Nejsme připraveni na bezdomovectví celých rodin. Sociální práce/sociální práce (4/2006) s.3-7.

Elektronické zdroje

Charita Česká republika, Charita Olomouc- Středisko Samaritán pro lidi bez domova [on line] citováno dne 5. 1. 2014, Dostupné z: <http://www.olomouc.charita.cz/socialni-sluzby-SLD>

Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci: FEANTSA [on line] citováno dne 28. 12. 2013

Dostupné z : <http://www.feantsa.org/spip.php?article1596&lang=en>

Hradecký, I. (2013) Emergence of youth homelessness as a result of ineffective discharge from institutional child care in Eastern and Central Europe: the case of Czech Republic [on line] citováno dne 11.12.2013 Dostupné z: <http://www.feantsa.org/spip.php?article1596&lang=en>

Ministerstvo práce a sociálních věcí (2013) *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020* [on line] citováno dne 20. 3. 2014 Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16893/bezdomovectvi.pdf>

Sčítání lidu, domů a bytů 2011 (2011) *Výsledky sčítání bezdomovců* [on line] citováno dne 5.3.2014

Dostupné z: [//www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/vysledky_scitani_bezdomovcu](http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/vysledky_scitani_bezdomovcu)

Štěchová, M., Luptáková, M., Kopoldová, B. (2008) *Bezomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha, [on line] citováno dne 8. 2. 2014, Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/344.pdf>

Šupková, D., a kol. (2007) *Zdravotní péče o bezdomovce*, Praha: Grada publishing, a.s [on line] citováno dne 7. 2. 2014, Dostupné z : <http://nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007zpb.pdf>

Zákony

Zákon o sociálních službách. Zákon č. 108/2006 Sb. ve znění pozdějších předpisů [on line]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp>. v účinném znění k 20. 3. 2014

Zákon o pomoci v hmotné nouzi. Zákon č. 111/2006 Sb. ve znění pozdějších předpisů. [on line]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp>. V účinném znění k 20. 3. 2013

Zákon o životním a existenčním minimu. Zákon 110/2006 Sb. ve znění pozdějších předpisů [on line]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp>. V účinném znění k 20. 3. 2014